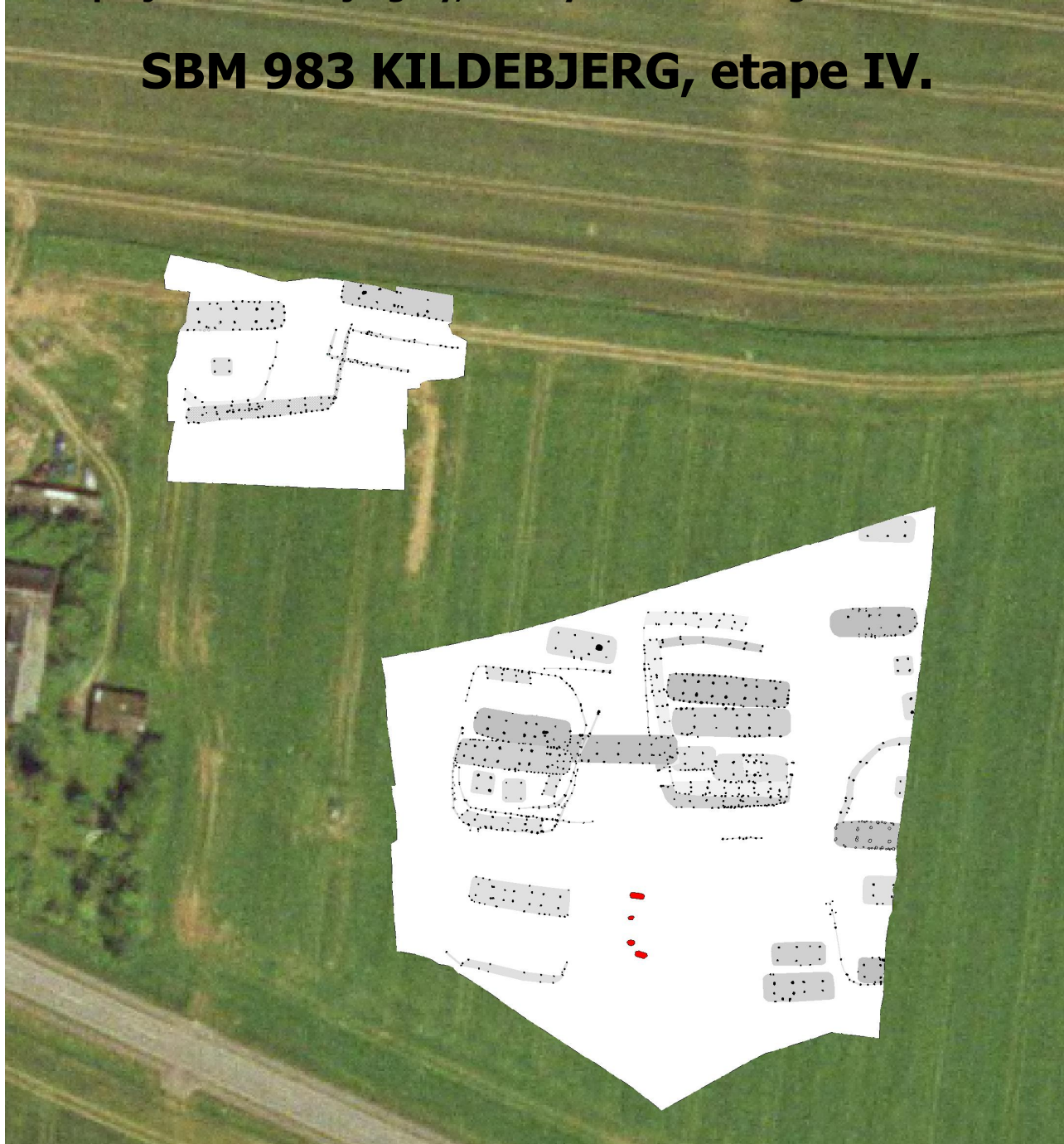

Bygherrerapport for den systematiske undersøgelse af et areal på ca. 1,1 hektar forud for udstykning i forbindelse med byudviklingsprojektet Kildebjerg Ry, ved Ry i Skanderborg Kommune.

SBM 983 KILDEBJERG, etape IV.

Resumé

Den systematiske arkæologiske undersøgelse af SBM983 Kildebjerg, etape IV afdækkede spændende spor af bebyggelsen i førromersk og i særdeleshed yngre romersk jernalder i området ved Ry. Der fremkom i alt 18 langhuse af varierende størrelse. 8 hegnsforløb, 6 sadeltagshegn og 7 staklader. Nær gårds-anlæggene fandtes et mindre gravfelt med i alt 4 jordfæstegrave fra yngre romersk jernalder. Udover disse fund kan nævnes en brønd fra førromersk jernalder samt utallige anlæg, der ikke kunne knyttes til egentlige konstruktioner.

SKANDERBORG MUSEUM

Tidstavle

år	Periode	TIDSTAVLE	
1600	Nyere tid	Historisk tid	
1536	Renæssance		
1050	Middelalder Senmiddelalder Højmiddelalder Tidlig middelalder		
775/800	Vikingetid	Jernalder	
375	Germansk jernalder		
0	Romersk jernalder		
500	Førromersk (keltisk) jernalder		
1100	Yngre bronzealder		
1700	Ældre bronzealder	Bronzealder	
2350	Senneolitikum		
2800	Stridsøksekultur/ Enkeltgravskultur/ Mellemlneolitikum B	Overgravstid Bundgravstid Undergravstid	Neolitikum
3300	Jættestuetid/ Tragtbægerkultur/ Mellemlneolitikum A	Grube- kera- misk kultur	
3900	Dyssetid/ Fuchsberg/ Tragtbægerkultur/ Tidlig neolitikum		
5400	Ertebøllekultur		
6400	Kongemosekultur		
9600	Maglemosekultur	Mesolitikum	
10900	Ahrensburgkultur		
12700	Yngre Dryas	Palæolitikum	
	Brommekultur Federmesserkultur		
	Hamburgkultur		

Yn
gr
e
st
en
al
de
r

Æl
dr
e
st
en
al
de
r

Situationsbilleder fra udgravningen af SBM983 Kildebjerg, etape IV

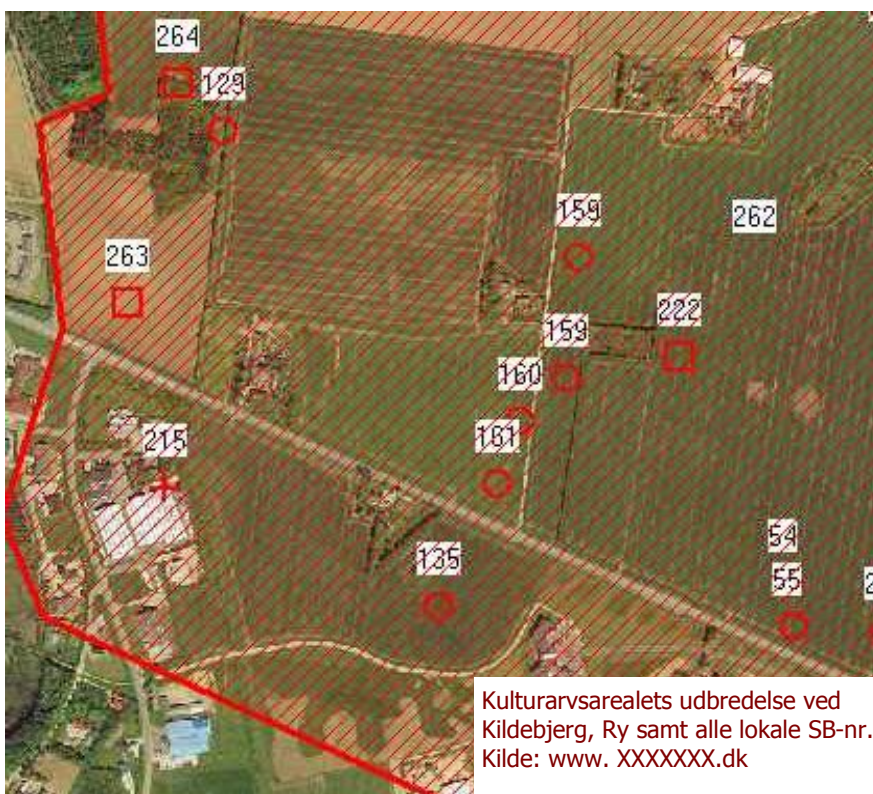
Baggrund for undersøgelsen:

Kildebjerg etape IV ligger i kulturarvsareal 160203-262 som rummer i alt 14 registrerede gravhøje, hvoraf to er fredede. De fleste menes at stamme fra bronzealderen, dog kan enkelte dateres tilbage til stenalderen. Af yderligere gravfund kan nævnes en jordfæstegrav fra ældre romersk jernalder (sb. 215) beliggende sydvest for lokaliteten. Gravhøjene Sb. 159-161, hvoraf de to er overpløjede, er de tre gravhøje der ligger nærmest lokaliteten. Af disse står kun sb 160, Mulhøj tilbage som fredet høj,

Udover gravfund er der en del større bopladsfund både vest og nord for udgravningen. Det store aktivitetsniveau i forhistorisk tid kan særligt ses i Kildebjergetaperne I, II og III. Her er der spor af bebyggelse fra yngre stenalder (ca. 4000-1700), dolktid (2300-1700 f.Kr.), bronzealder (1700-500 f.Kr.), førromersk jernalder (500-0), romersk jernalder (0-375 e.Kr.) og ældre germanertid (ca. 500-700 e.Kr.). For yderligere oplysninger henvises til beretninger for etape I, II og III. Dele af hegnsforløb og gårdsanlæg i den sydligste del af etape III kan knyttes til nogle af de nordligste hegn og huse i etape IV.

Topografi

Lokaliteten er placeret i et let kuperet landskab. Terrænet er her let opadskrånende fra vest mod øst med flade plateauer ind imellem. Undergrunden består primært af sand eller gruset sand med en del større og mindre sten. Muldlaget varierer imellem 30 cm til 50 cm.

Administrative data

På grund af en kommende udstykning i forbindelse med byudviklingsprojekt ved Kildebjerg, Ry på ca. 2,2 ha ved Ry, i Skanderborg kommune har Skanderborg Museum foretaget en arkæologisk forundersøgelse af ca. 1 ha.

Kildebjerg Ry A/S, Knudhulevej 4, 8680 Ry betaler for undersøgelsen.

Arbejdet blev udført under daglig ledelse af arkæolog, cand.mag. Dorthe Bak Tøfting. Øvrige medarbejdere inkluderer arkæologerne Merethe Schifter (cand.mag.), Anja Vegeberg Jensen (cand.mag.), Louise Søndergaard (cand.mag.) samt bachelorerne Rikke Olafson, Nanna Kirkeby og arkæologistuderende René Winther. Alle ansat ved Skanderborg Museum. Den øvrige sagsbehandling blev foretaget af museumsdirektør Helle Reinholdt og inspektør Ejvind Hertz, Skanderborg Museum.

Skanderborg Museums journalnummer: SBM983, etape IV.

Sogn: Dover, Herred: Hjelslev, Amt: Skanderborg (Århus), Matr.nr.: 1ct. Stednr: 16.02.03

Kulturarvsstyrelsens (KUAS) journalnummer: For 2003-2122-0708.

Målesystem

Anlæggene i størstedelen af udgravningen (markeret med rødt på nedenstående illustration) blev tegnet med pantograf i forholdet 1:50 og efterfølgende blev målepunkterne opmålt med GPS i projektionen zone 32, ED50.

Anlæggene i den del af udgravningen, der er markeret med blåt, blev tegnet med pantograf og blev efterfølgende opmålt med GPS i projektionen zone 32, ED50. Dataene blev efterfølgende digitaliseret i gis-programmet Mapinfo

Muldafrømming

Undersøgelsens forløb

Undersøgelsen foregik i perioden fra september 2007 til maj 2008. Gravning af feltet foregik i perioden september til november, med enkelte pauser. Maskinkraften blev leveret af KM Maskiner A/S i Ry. Den efterfølgende tildækning blev ligeledes udført af KM Maskiner A/S, Ry. Efter aftale med byherre er et mindre areal forblevet åbent efter de afsluttende undersøgelser af gravfeltet. Størrelsen af dette område er ca. 100 m².

Der blev afdækket i alt 10.308 m² i to afgrænsede områder. Det mindste område med et areal på 1.953 m² og det største område med et areal på 8.355 m².

Alle anlæg blev snittet og tegnet. Desuden blev fund indsamlet og registreret. Nummereringen er fortsat fra tidligere etaper af SBM983 Kildebjerg (etaperne I-III samt forundersøgelser hørende til disse). Alle anlæg blev fortløbende nummereret startende med A12850. Fundene blev ligeledes fortløbende nummereret startende med X1940. Der blev givet i alt 2635 A-numre og 151 X-nr. Profiltegningerne blev nummereret fra PFT630 til PFT731.

Den systematiske udgravnings resultater

Forundersøgelsen af området tydede på at arealet var særdeles rigt på huse, hegn og gårdsanlæg fra jernalderen – i særdeleshed den yngre del af perioden. Den systematiske udgravning indfrie disse forventninger og der blev afdækket i alt 18 huskonstruktioner, 8 hegnsforløb, 6 seldagshegn, 7 staklader og 1 brønd. Desuden afdækkedes et mindre gravfelt syd for de største af gårdsenhederne. Gravfeltet bestod af fire jordfæstegrave, der blandt andet indeholdt smukt ornamenterede kar fra yngre romersk jernalder. Anlæggene var generelt velbevarede. Ved alle anlæg og konstruktioner er angivet hvem der har snittet anlæggene. AVJ = Anja Vegeberg Jensen, DT = Dorthe Tøfting, LS = Louise Søndergaard, NK = Nanna Kirkeby, RO = Rikke Olafson, RW = Rene Winther.

Jordfæstegravene:

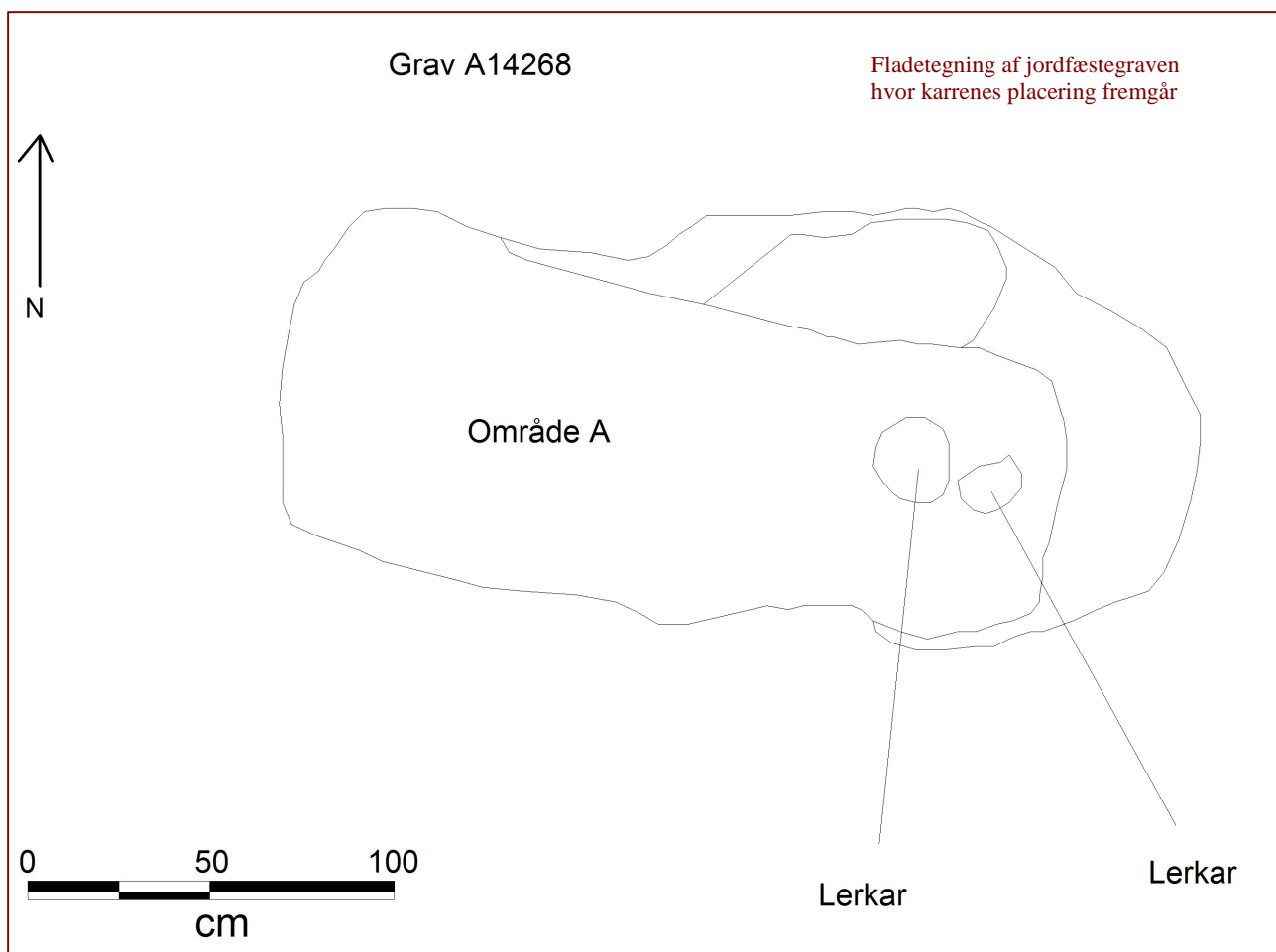
Jordfæstegravene kan alle dateres til yngre romersk jernalder på baggrund af den gravkeramik, der fremkom under undersøgelsen af dem den tidligere lodsejer har fortalt at der tidligere var en forhøjning over området med gravene. Denne forhøjning er dog forsvundet pga. pløjning.

Alle grave er fotograferet og med undtagelse af én nivelleret. De nederste ca. 5-10 cm af jorden i gravene blev indsamlet og vandsoldet på Skanderborg Museum. Desværre fremkom der ingen yderligere fund ved denne metode. Det var forventet at der muligvis kunne findes perler el.lign. Herunder følger en gennemgang af de fire grave.

A14268 Jordfæstegrav

I overfladen markerer gravens sig som et langt ovalt fyldskifte ca. 270 cm x 115 cm. Der blev under udgravningen af jordfæstegraven observeret kistespor, dvs. formluede rester af den bulkiste den døde blev gravlagt i. Bulkisten er en udhulet træstamme. Bulkisten har været støttet af flere håndstore sten.

Keramikken fra jordfæstegraven tæller i alt 3 forskellige kar. Alle kar er ornamenterede og dateres til yngre romersk jernalder.

Det første kar, X2082, er et såkaldt treleddet hankekar med sektionsopdelt halsornamentik og kontinuerlig ornamentik på overdelen. Hankekarret er mellem 10,5 og 11,5 cm højt. Højdeforskellen skyldes at karret er en smule skævt. Om denne skævhed stammer helt tilbage fra udførelsen eller skyldes opholdet i jorden vides ikke. Randediameteren er på 15 cm, bugdiameteren er på ca. 15 cm og bunddiameteren er på 6,5 cm. Hanken er lige. Randen er stærkt udsvungen.

Ornamentikken på halsen består af tre omløbende furer der er afbrudt af fire rosetter ("sole"). Rosetterne er indrammet med to lodrette furer på hver side. Rosetternes placering på randen er ikke erkendbar, da karrets rand/hals ikke kunne samles helt. Overdelens ornamentik består af skråtstillede, både smalle og brede furer, i et vinkelbånd.

Karret er mørkbrændt og let glittet.

Treleddet hankekar X2082

Det andet kar er ligeledes et såkaldt treleddet kar med ornamentik. Karret, som er uden hank, er 14,5 cm højt, randdiameter på 8,5 cm, en bugdiameter på 14,5 cm og en bunddiameter på 6,5 cm. Karret er en ligesom det ses ved det første kar en lille smule skævt.

Ornamentikken ses udelukkende på overdelen og er sektionsopdelt i fire afdelinger. I det brede felt er der fire horisontale brede furer hvor der i mellem rummene er udfyldt med tynde horisontale streger. Som sektionsopdeler er der tre vertikale furer med små runde fordybninger på hver sin side hele vejen ned. Der er mellem 7 og 9 fordybninger i hver vandret række.

Treleddet kar X2083

Det sidste kar der blev fundet i jordfæstegraven er et enleddet hankekar med en højde på ca. 8,5 cm i højden. Randdiameteren er ca. 15 cm og en bunddiameter på 6 cm. Karret kunne desværre ikke samles helt, så unøjagtigheder i opmålingen kan forekomme. Hanken er lige.

Ornamentikken består af tre omløben de furer langs med randen, hvoraf stykket mellem de to øverste furer er ornamenteret med skråstillede indtryk. Under furerne er der på hver sin side af hanken en cirkulær aftegning med fordybning i midten. Disse er indrammet med to lodrette furer. Sand synligvis på den modsatte side af hanken er der en rosette ("sol"). De cirkulære aftegninger omkring hanken er meget lig med X2087, der dog adskiller sig ved at være et treleddet kar. Karret er mørkbrændt og let glittet.

Enleddet kar — karvæg med hank—X2091

I karrene fremkom ved undersøgelse på konserveringsafdelingen på Moesgård Museum 5 små jernnitter. Nitterne er imellem 1 til 1,4 cm lange og nittehovederne ca. 0,4 cm breddede. De har befundet sig i et af karrene men det kan desværre ikke verificeres præcist hvilket et af dem der er tale om.

Det formodes at nitterne har siddet på en benkam. De organiske dele af kammen (benet) er forgået og dermed er kun jernnitterne tilbage.

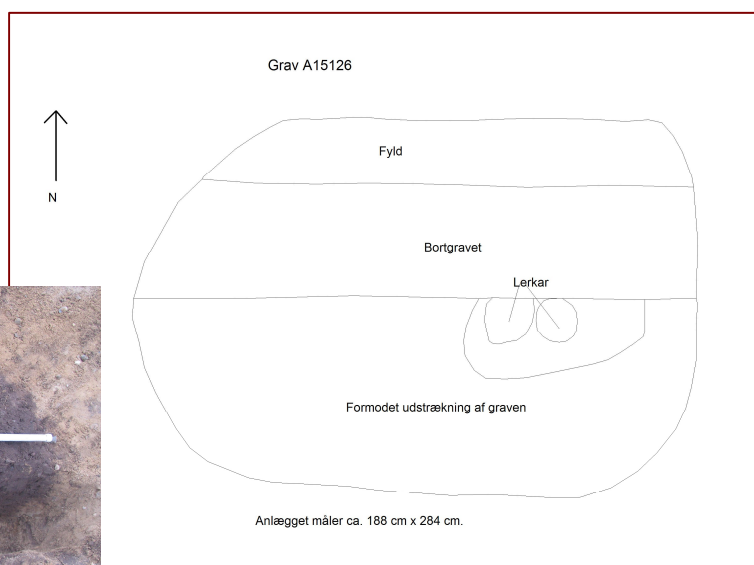
Den største af de fem jernnitter (X2092)

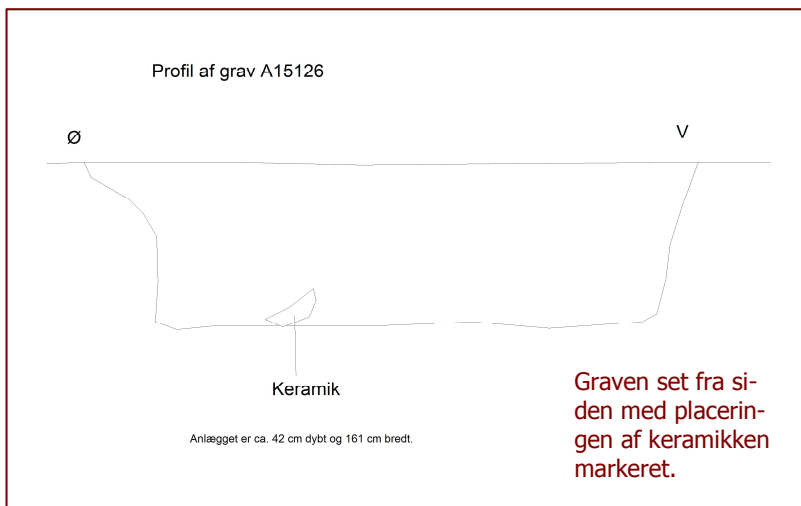

A15126 Jordfæstegrav

Graven blev regnet som værende en alm. grube. Den er derfor ikke blevet gravet som en grav. Først er der gravet en profil på langs af graven. Nedgravningen viste sig at være meget flad og med tilnærmelsesvis stejle sider. Fylden var fundtom bortset fra skårrester ne derst i fylden i den østlige del. Mistanken faldt på at det var en grav. Derefter blev en kvart del af den resterende halvdel udgravet. Profilen tegnet som snit 2. Her ses at de yderste 35 cm kun er ca. 15 cm dybe og afrundede. Herefter bliver nedgravningen stejl. Dette kunne tyde på at selve området hvor den døde har lagt er noget mere smal end som vist på den oprindelige flade. Muligvis er den gravlagtes område på ca. 120 x 50 cm. To (oprindeligt) hele kar (X2051, X2052) stod i den østlige del op ad hinanden.

Henholdsvis fladetegning samt foto af A15126 under udgravning.

X2079 Lille natursten med to borede huller.

I forbindelse med jordfæstegraven fremkom også gravgaver. De bestod af i alt to kar og en enkelt lille natursten med to borede huller. Sidstnævnte er ikke funktionsbestemt. Men det er tydeligt at de to små huller er fremkommet som et resultat af boring, dvs. de er fremstillet af menneskehånd.

Den ene skål var af en meget enkelt type uden ornamentik. Karret mangler desværre den ene side. Det formodes at der på den manglende del har været en hank med en udformning lig den hank der ses på den bevarede side af karret. Hanken er lille og vandret — et så kaldt bæregreb. Skålen er ca. 5,5 cm højt med en randdiameter på 14 cm og en bunddiameter på 6 cm. Skålen har et lille vandret bæregreb og er mørkbrændt, fint magret og let glittet.

Det andet kar der er fremkommet i jordfæstegraven er et treleddet hankekar (X2052) uden halsornamentik og med kontinuerlig ornamentik på overdelen. Karret er 9,5 cm højt med en randdiameter på 10,5 cm, en bunddiameter på 5 cm og en bugdiameter på ca. 11 cm. Karret har en hank på overdelen. Hanken er let x-formet. Ornamentikken består af zoneinddelte skråt og lodret-stillede furer.

X2051 og X2052 henholdsvis in situ samt efter optagelse, stabilisering og rensning.

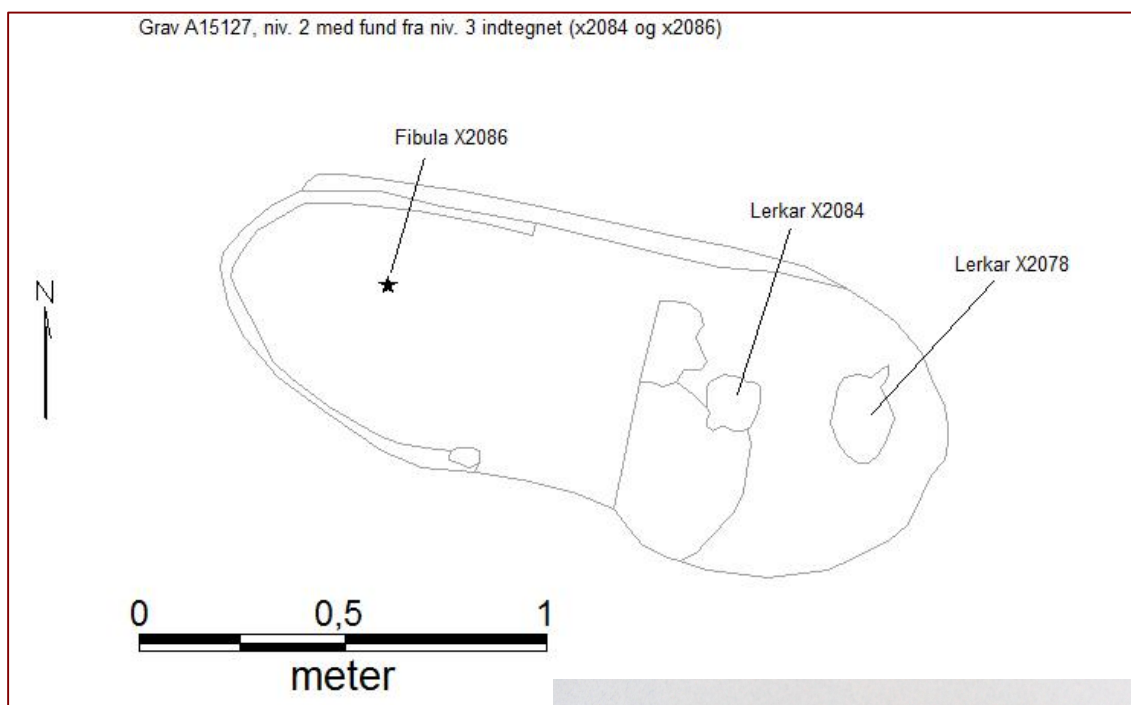
X2052

X2051

A15127: Jordfæstegrav

Grav A15127 bestod i fladen af et langovalt fyldskifte orienteret øst vest. Ligesom i jordfæstegraven beskrevet i det foregående ses også i denne grav kistespor. Sporene af den nu formuldede kiste fremstår som mørkere striber langs kanten af graven, jf. nedenstående tegning. Jorden centralt i graven er meget opblandet med undergrundsler og det formodes at man har benyttede den opgravede jord til at dække hullet og kisten til igen.

Graven indeholdt gravgaver i form af to lerkar samt en bronzefibel (ornamenteret "sikkerhedsnål"/broche). Fiblen blev optaget i en jordklump som præparat og indleveret til konserveringen på Moesgård Museum da den var i en bevaringsmæssig ustabil tilstand.

X2078 Enleddet skål

X2084 Treleddet hankekar.

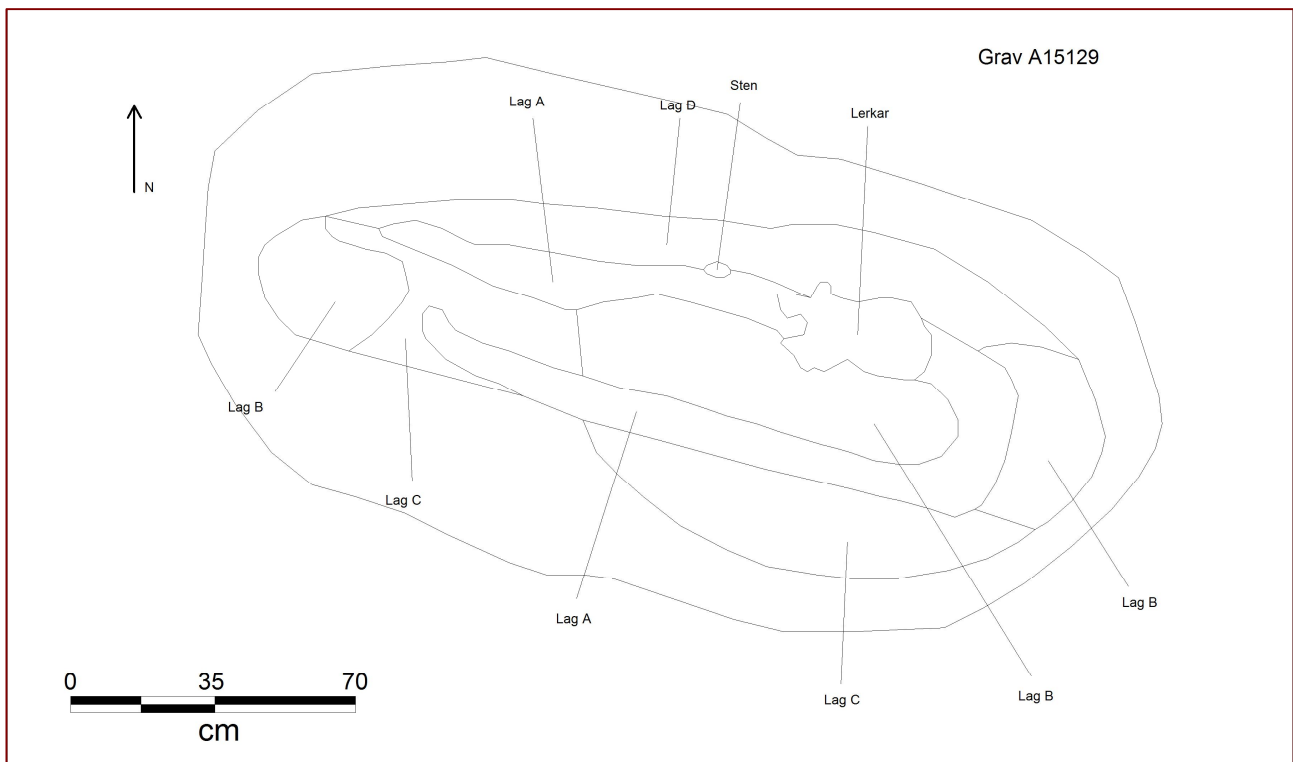
Karrene er henholdsvis ornamenteret og uornamenteret.

Det ornamenterede enleddede kar ligner til forveksling det enkle kar fra jordfæstegraven A15126. Skålen er ca. 6,5 cm høj med en randdiameter på 14 cm og en bunddiameter på 5,5 cm. Skålen er udstyret med to vandrette bæregreb, der er placeret diametralt. Den ene har en gennem boring til ophæng. Karret er brændt i iltende atmosfære, da farverne er varierende.

Det treleddede hankekar har ingen halsornamentik men dog ornamentik på overdelen. Hankekarret er mellem 9,5 og 10,5 cm højt (karret er skævt), har en randdiameter på 13,5 cm, en bugdiameter på ca. 15 cm og en bunddiameter på 6 cm. Karret er udstyret med en lige hank.

Ornamentikken deler karret op i to dele. På den ene side er der tre omløbende furer, der bliver standset af en hank og tre lodrette furer. På den anden side er der kun to omløbende furer og nedenunder dem er der tætstillede lodrette furer. Karret er mørkbrændt.

A15129 Jordfæstegrav.

Fladetegningen ovenfor viser hvorledes jordfæstegraven så ud set fra oven. Der var lige som i de andre grave kistespor. De var dog meget ujævne og måske har der været tale om en kiste lavet af en stamme. Det formodes ikke at der har været tale om en egentlig kiste.

Der er rester af 3 kar, hvoraf det ene i hvert fald synes at være fra yngre romertid med tydeligt afsat hals og ornamenteret med rosetter, Alle 3 kar er ornamenterede og itu.

Første kar er en treleddet vase med sektionsovdelt halsornamentik og sektionsovdelt ornamentik på overdelen. Karret er 13,5 cm højt med en raddiameter på 11,5, en bugdiameter på 13,5 cm og en bunddiameter på 6 cm. Halsornamentikken har to temaer der gentager sig 4 gange. To under hinanden liggende rosetter ("sole") adskiller en "kasse" med skråt stillede furer i et trekantsmønster. På overgangen fra hals til overdelen af bugen er der omløbende furer. På overdelen samt lidt ned langs siden ses samme skråtstillede trekantsmønster som på halsen, blot her er de adskilt af fire øreknopper.

Karrene fra A15129 in situ.

I den ene af sektionerne er der, i stedet for tre kants ornamentik, vandrette furer. Karret er mørk brændt og let glittet.

Desuden fandtes et enleddet hankekar/skål med ornamentik (X2081). Skålen er 8,5 cm højt med en randdiameter på 15,5 cm og en bunddiameter på ca. 5,5 cm. Karret er nærmest halvkugle formet med let indadbøjet rand. Skålen har en hank der er lige med udvidede hæfteflader. Ornametikken består af kontinuerlig trekantsmønstre med indridsede skråt stillede furer. Karret har fået tilført uregelmæssig ilt under brænding og har således både mørkfarvede og røde nuancer.

De sidste kar fundet i jordfæstegraven er et treleddet hankekar uden hals, men med kontinuerlig ornamentik på overdelen. Karret er 8,5 cm højt med en randdiameter på 12,5 cm, en bugdiameter på ca. 13,5 cm og en bunddiameter på 5 cm. Randen er stærkt udsvajet. Hanken er lige med udvidede fæsteflader. Ornametikken består af tre vandret omløbende furer som er brudt af en cirkulær aftegning med fordybning i midten. Under furerne er der hængende trekanter ligeledes bestående af tre furer. Ved hanken er der på hver sin side en cirkulær aftegning med en fordybning i midten. Der er således tre af de cirkulære aftegninger på karret, som alle er indrammet med to lodrette furer på hver sin side. Med lidt fantasi minder de to aftegninger omkring hanken om to øjne og en næse. Karret er sortbrændt og meget flot glittet.

A15404 Brønd

Der er tale om en stenpakket brønd med en dybde på 3.18 meter og en bredde på 2.52 meter. Den blev udgravet med skovl til ca. 1 meters dybde hvorefter gravemaskinen blev sat til at udgrave den resterende del af anlægget af arbejdssikkerhedsmæssige årsager.

Keramikken fundet i brønden kan dateres til førromersk jernalder. Som det er typisk for brønde og gruber fra førromersk jernalder var der en stor forekomst af keramik og det er på baggrund af denne at brønden kan dateres. Udover keramik var der en stor koncentration af brændt ler og trækul samt ildskørnede sten.

Langhusene der ses i det sydøstligste hjørne har en lignende datering. Måske har brønden været brugt af beboerne i netop disse huse?

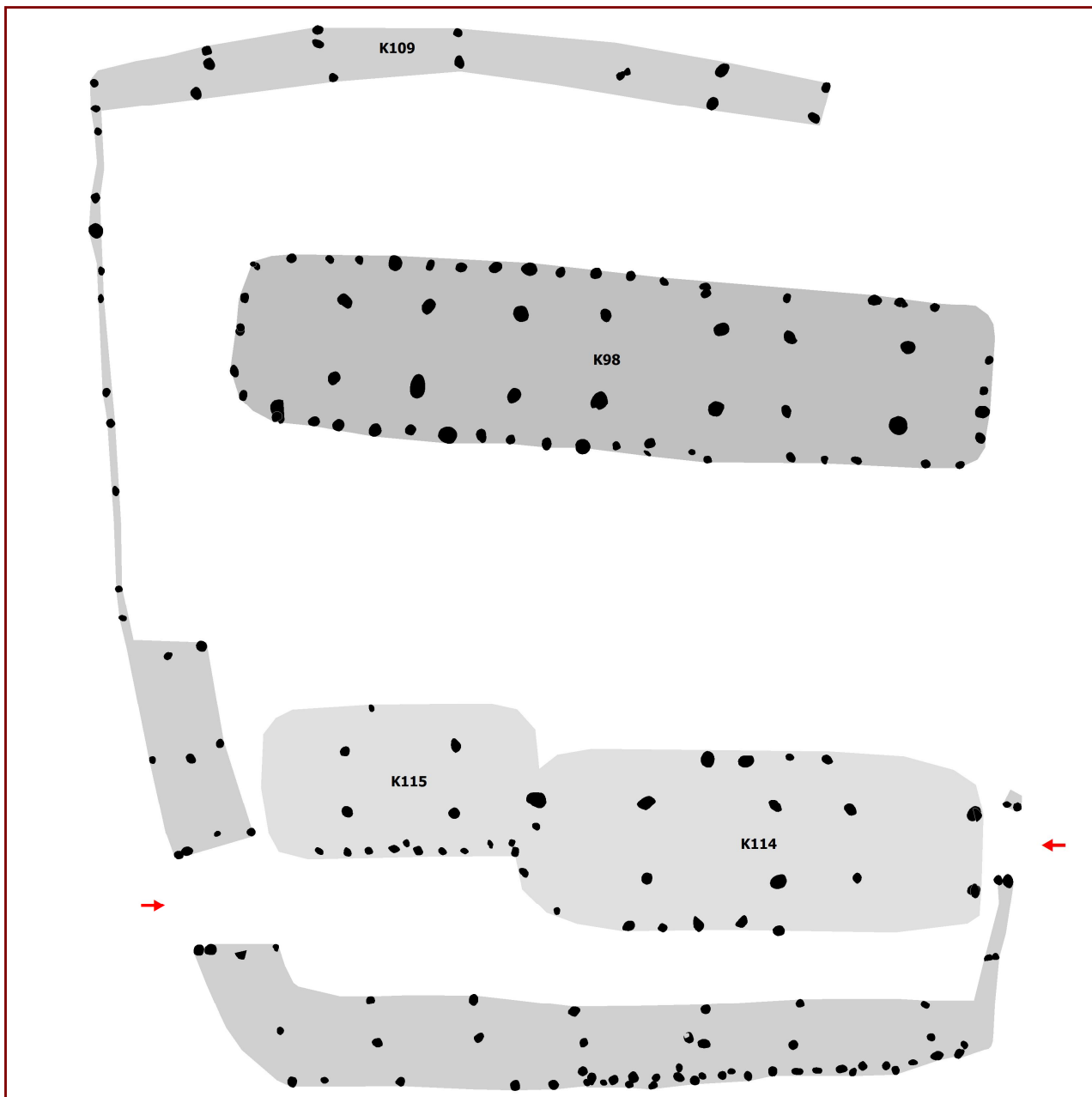
Konstruktionsbeskrivelser:

Konstruktioner såsom huse og hegn erkendes i jorden ved de mørkere pletter der efterlades af de stolper der engang holdt husets tag eller var dele af hegnets stolper. Det vil sige at arkæologerne finder sporene efter de huller menneskene dengang gravede for at rejse de tagbærende og vægbærende stolper i deres huse. Stolperne er i tidens løb formuldede og har efterladt en mørkere og mere muldet fyld, der som regel står meget tydeligt imod undergrundens lysere farve. Ved at registrere disse spor samt udgrave stolpehullerne kan eventuelle fund, såsom keramik, der er gleddet ned i stolpehullet i forbindelse med husets forfald eller tilblivelse fremdrages og dermed være med til at datere det hus de er fundet i. Desuden kan stolpernes vinkling i forhold til hverandre fortælle arkæologen hvordan husets bærende konstruktion har set ud. Dette hjælper også til en nærmere datering af huset.

I det følgende gennemgås først de konstruktioner der indgår i egentlige gårdsenheder. Herefter følger gennemgangen af huse og hegn der ikke med nogen sikkerhed kan knyttes til øvrige konstruktioner.

Gårdsenhed G1

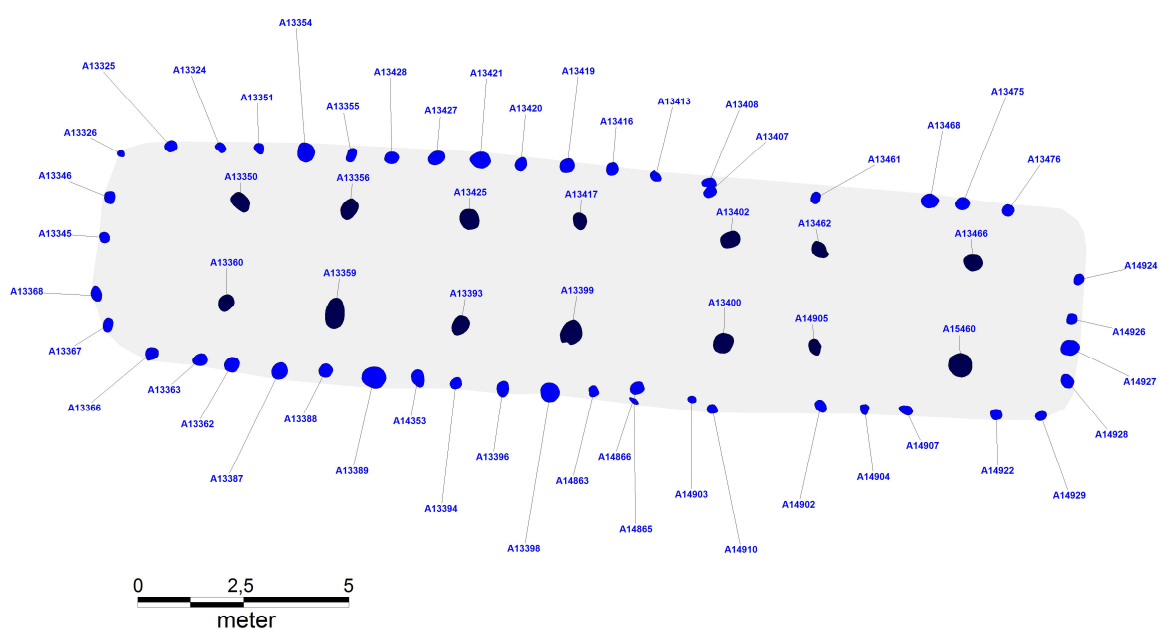
Hovedhuset i gårdsenheden er langhuset K98 og til dette hører de to større udhuse K114 og K115. Konstruktionerne respekterer hinanden og især langhuset og hegnsløbet synes at høre til den samme periode – yngre romersk jernalder. De to udhuse overlapper hinanden og må derfor have afløst hinanden. Det er desværre ikke muligt at uddrage af materialet i hvilken rækkefølge det er sket. Husene er alle omkranset af sadeltagshegnet K109.

K98 : Langhus

Langhuset er 23,3 meter langt og 5,6 meter bredt med syv sæt tagbærende stolper. Som det er typisk for huset fra jernalderen har der stået to parallelle rækker af tagbærende stolper ned igennem langhuset. Ydermere ses der som ved de fleste andre huse på arealet vægstolper. Dvs rester af de mindre stolper der har været benyttet ved konstruktionen af husets ydervægge. Der har sandsynligvis været tale om vidjeflettede vægge beklasket med ler. Der er bevaret i alt 47 vægstolper jævnt fordelt ved langsider og gavle. Hustypen er typisk for yngre romersk jernalder med lige gavle og langsider samt modulopbyggede tagbærende sæt. At dømme efter vægstolpernes placering har der sandsynligvis været to indgange i huset. Henholdsvis i den nordlige og sydlige langsider i mellem tagbærende sæt 2 og 3 (regnet fra øst). Det vil sige at indgangen ikke har været placeret midt i langhuset men derimod er trukket lidt ud mod øst.

Foto af K98 med alle stolper markeret med hvidt.

Fladetegning af K98

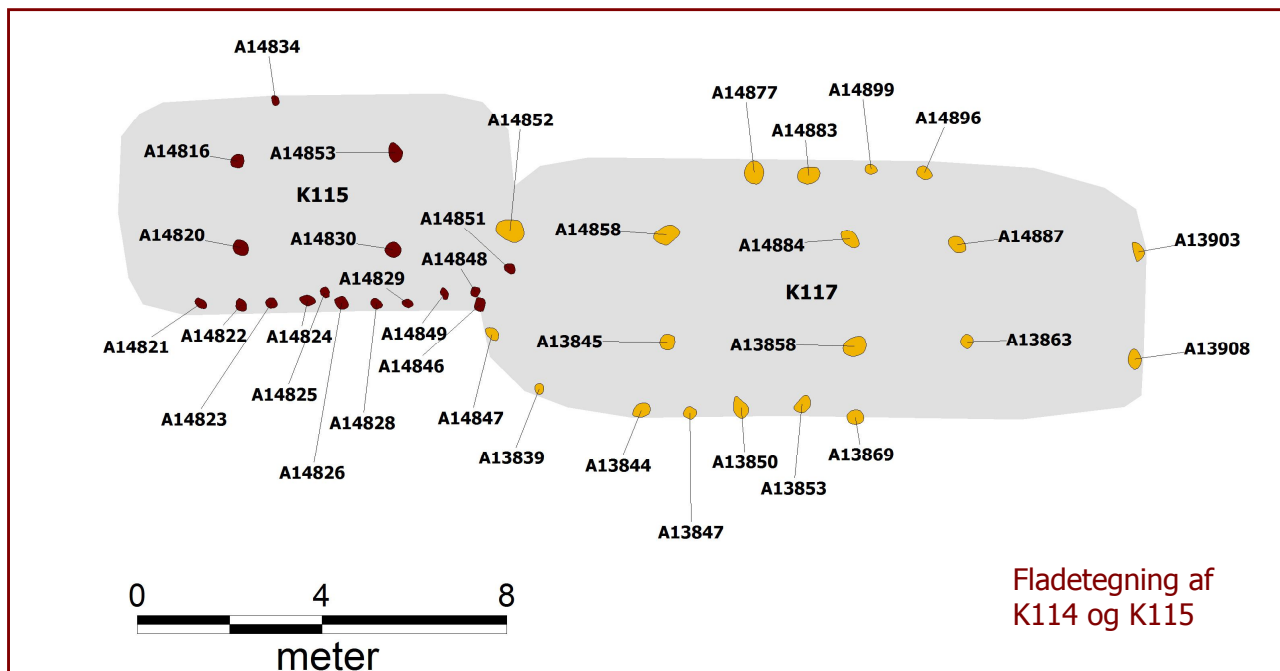
K114: Mindre langhus

Det mindre langhus er 14,4 meter langt og 5,3 meter bredt og den keramik der fremkom under udgravning af de tilhørende stolpehuller var desværre ikke daterbar. Huset er af en sådan størrelse at det formodes at have haft en funktion som en art udhus for beboerne i det større langhus. Huset kan dermed have været brugt til opbevaring, værksted eller lignende formål.

K115: Mindre langhus

Der er sandsynligvis tale om et mindre udhus, der har hørt til gårdsenheden G1. Der er 3,4 meter imellem de tagbærende sæt og 8,4 m imellem de to bevarede gavlstolper. Huset har været ca. 4,7 m bredt.

Huset kan kun delvist erkendes, idet den østlige ende kun tilnærmelsesvis er bevaret. Hele den vestlige afslutning er ikke at genfinde, og der findes således kun én vægstolpe mod nord. Konstruktionen kan umiddelbart tolkes som en rest af et sadeltagshegn. Dette modbevises dog af stolperne A14816, A14820, A14830 og A14853, der alle er meget dybe og tydeligvis må være tagbærende stolper. Da der ikke ses nogle tegn på at huset forsætter ud på den vestlige side af sadeltagshegnene K109 og K110 formodes det, at huset har været maksimalt 9 meter langt. Bredden er ca. 5,6 meter. Konstruktionen respekterer hegnsforløbet K109 men ikke K110 hvorfor huset formodes at tilhøre gårdsenheden G1. Huset formodes at have haft den samme funktion som K114.

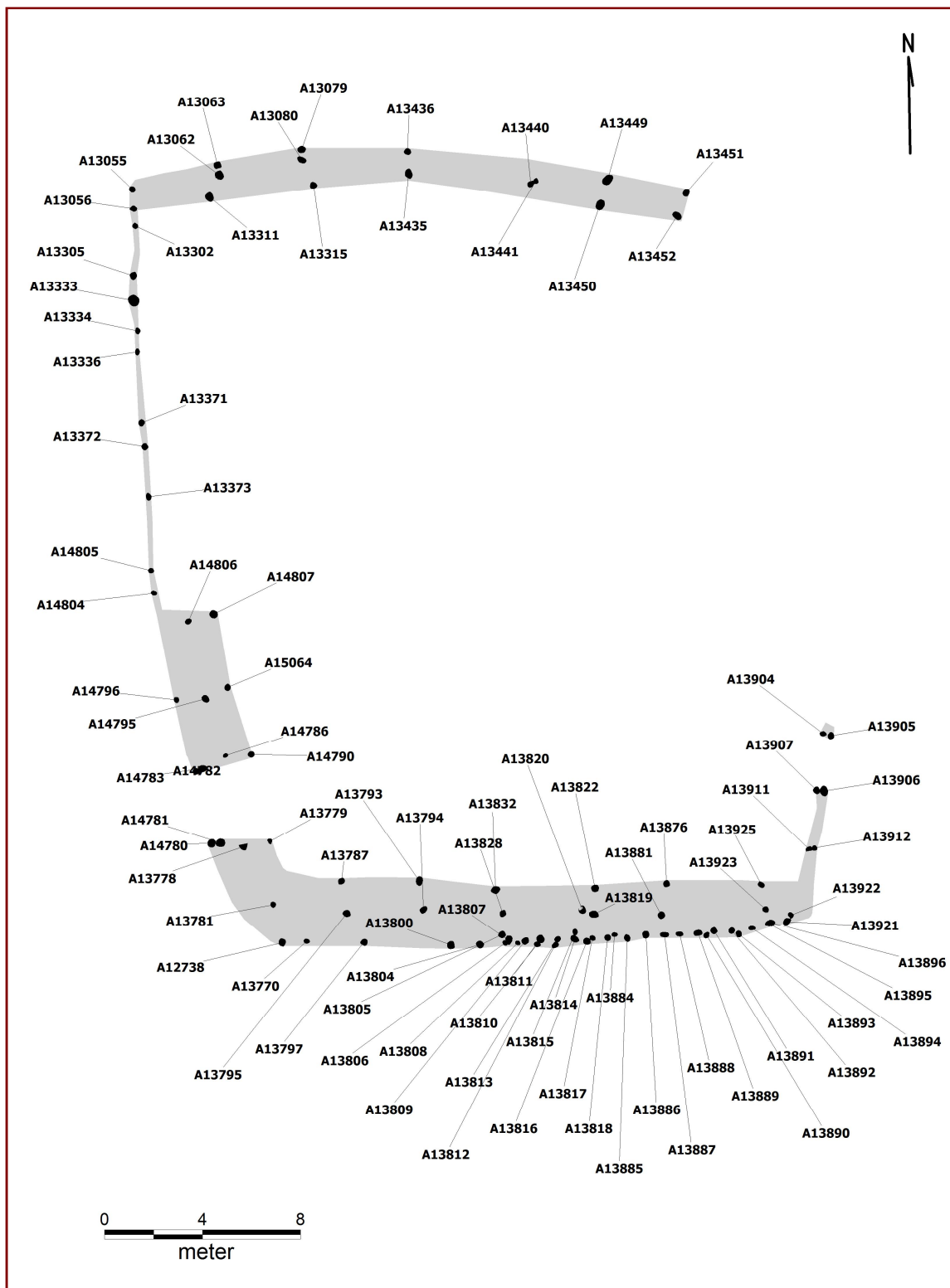
K109: Sadeltagshegn

Sadeltagshegnet er en konstruktion der kendes fra yngre romersk jernalder og typisk for denne er, at hegnsfunktionen kobles med behovet for overdækket plads til opbevaring af eksemplvis afgrøder, redskaber og lignende.

Hegnet er 33,5 meter langt i nord-syd gående retning og ca. 29 meter bredt i øst-vest gående retning. En stor del af den østlige langsideside er fraværende. Der er i alt fundet 87 hegnsstolper samt 8 indgangsstolper. Dybden af stolperne varierer meget. De laveste er kun lige præcist bevarede (max. 2 cm dybe) mens andre er indtil 31 cm dybe. Det skyldes sandsynligvis bevaringsforhold samt muldafrømningen. Der er mindst to indgange i hegnsforløbet og de er tydeligt markeret med to indgangsstolper på hver side af åbningen. Den østlige indgang er ca. 2 meter og den vestlige er lidt større med 2,4 meter i bredden. Der har muligvis også været en større indgang i det nordvestlige hjørne.

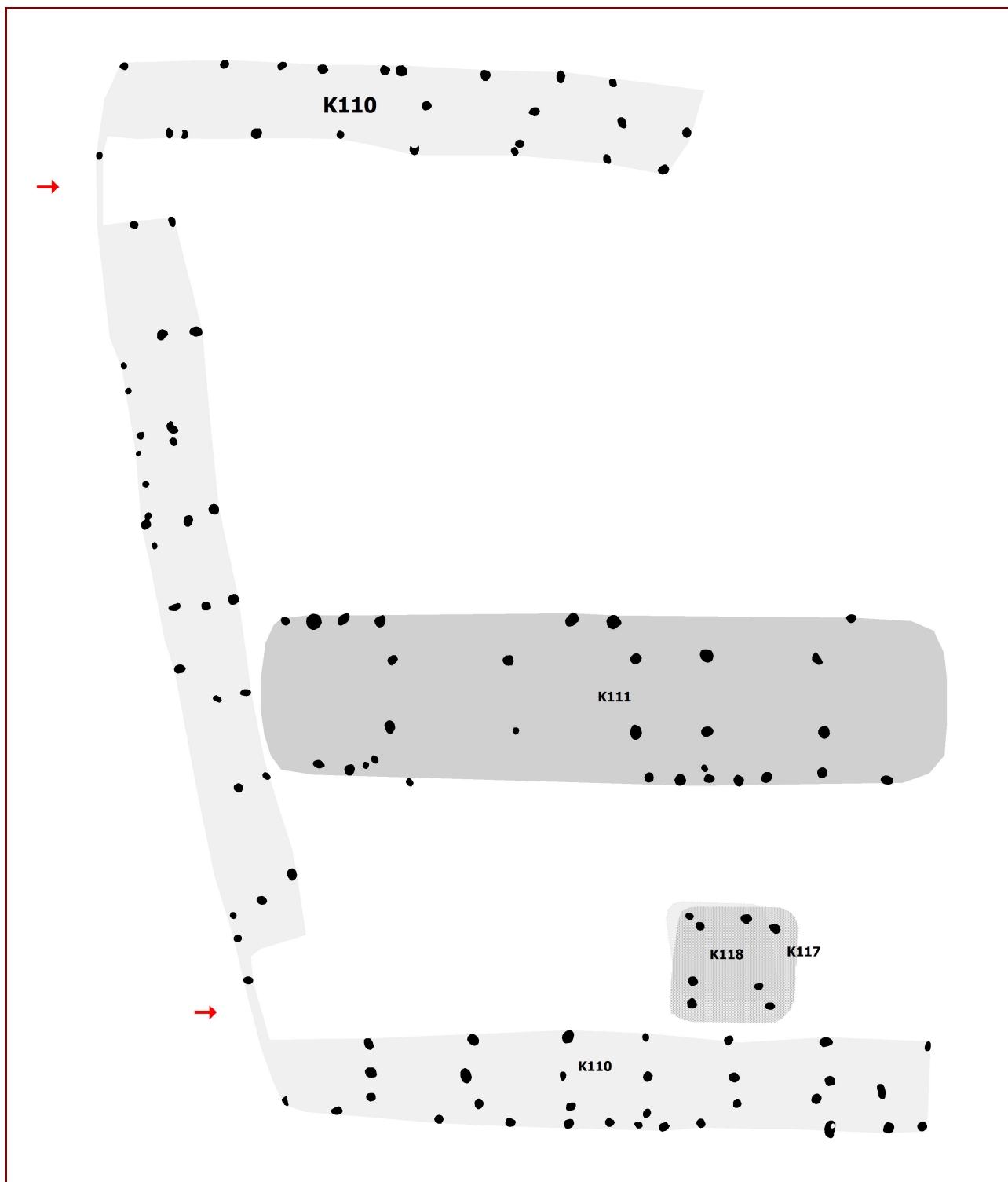
Her ses der ligesom ved de to førstnævnte indgange også to sæt tæt beliggende stolper, her med en afstand på ca. 3,2 meter. Her har der muligvis været tale om en overdækket indgang, idet der er registreret stolper i forbindelse med sadeltaget nær disse stolper. Den østlige indgang har sandsynligvis fungeret som indgang direkte til en gavlindgang i det mindre langhus K114. På nær ca. 16,5 meter af den vestlige langside er der tale om sadeltagshegn med en bredde på sadeltaget af maksimalt ca. 2,9 meter (sydlig del). Det smalleste sted er sadeltaget ca. 1,7 meter (nordlig del).

Desværre er det umuligt at vurdere hvilket hegn der overlejrer det andet – K109 eller K110 fra gårdsenhed G2. De er konstruktionsmæssigt meget ens og der fandtes ingen overlappende anlæg.

Gårdsenhed G2

Gårdsenheden består af sadeltagshegnet K110 samt langhuset K111 og syd for denne stakladerne K117 og K118. Stakladerne eksisterede ikke samtidigt, da de er placeret det samme sted og må derfor have afløst hinanden i løbet af husets levetid. Sadeltagshegnet dateres konstruktionsmæssigt til yngre romersk jernalder. Langhuset kan konstruktions- og fundmæssigt henføres til samme periode.

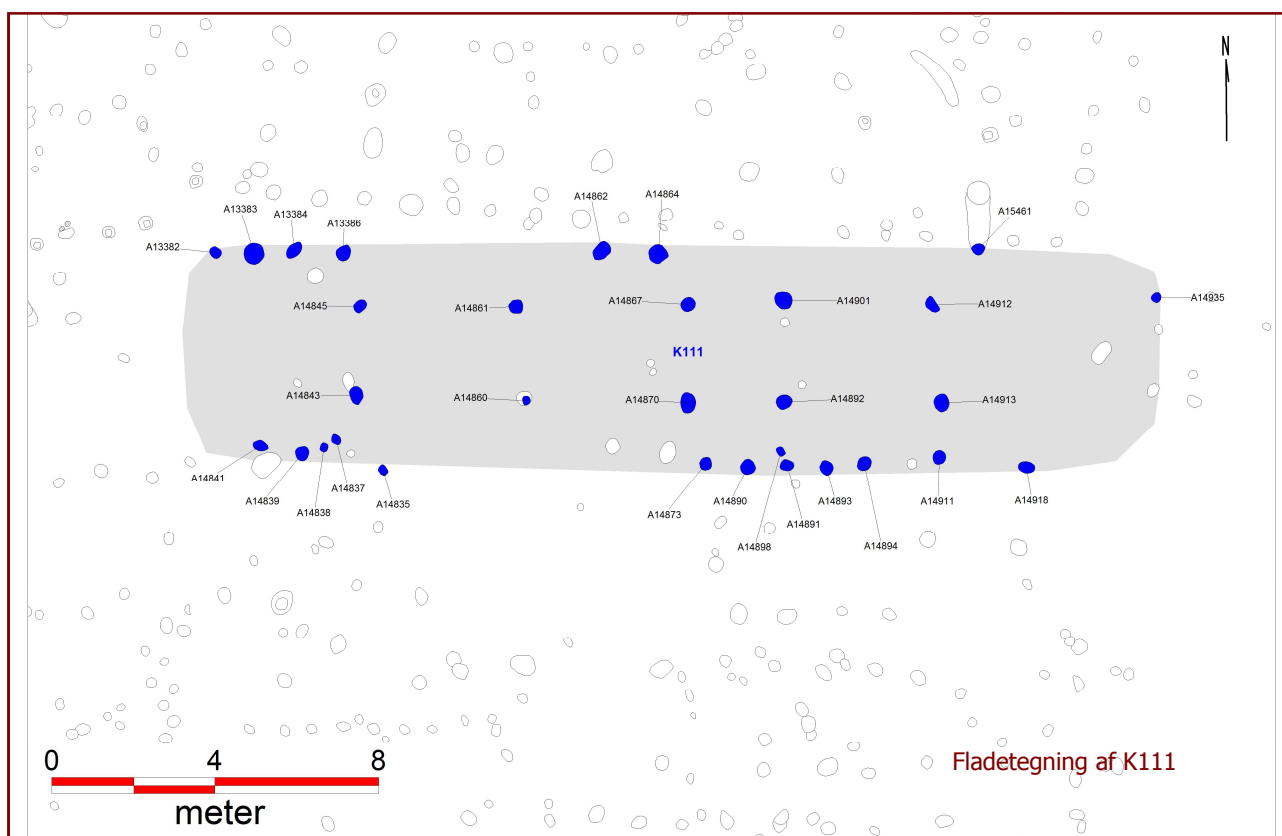
K111: Langhus

Langhus K111 var kun delvist bevaret, idet en stor del af vægstolperne manglede. Dette kan til dels skyldes, at der er taget for meget jord af under muldafrømningen. Huset er ca. 13,9 meter langt og ca. 5 meter bredt.

De tagbærende stolper er af ret ens form, pænt afrundede og med let flad bund. Dybden varierer mellem 20 og 38 cm. Bredden varierer mellem 35 og 60 cm, dog flest på omkring 50 cm. Fylden er mørk eller mellembrent ret homogent let muldet sand.

Vægstolperne varierer mellem 10 og 24 cm i dybden, og mellem 25 og 43 cm i bredden. Formmæssigt er vægstolperne afrundede i bunden, men "flader" oftest ud til enten højre eller venstre side. Fylden er oftest mellembrent homogent sand.

Indgangsstolperne er 10 og 14 cm dybe, mens bredden er hhv. 48 og 51 cm. Formen er bred og fladbundet. Fylden er mellembrent gruset sand.

K117: Staklade

En staklade består af fire stolper der bærer et tag. I denne åbne lade har man opbevaret hør, kornneg el. lign. Stakladen K117 er kvadratisk med en størrelse på ca. 2,6 X 2,6 meter. Der fremkom desværre ingen daterende fund i forbindelse med snitningen af de fire stolper.

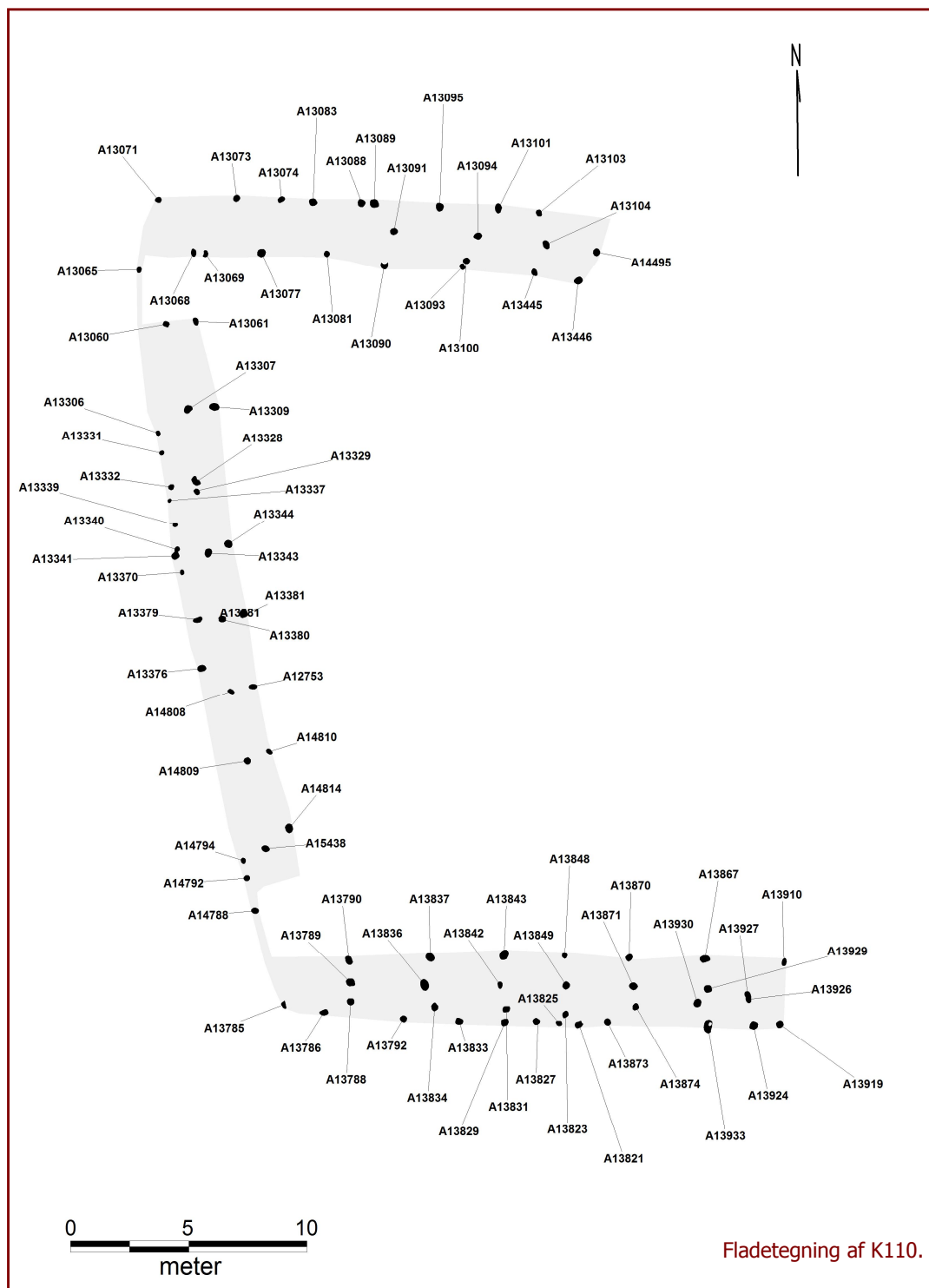
K118: Staklade

Stakladens nordøstlige stolpe er lidt forskudt for de andre. Omfanget af bygningen er således 1,9m x 2,3 m x 2,2m x 2,2m.

K110: Sadeltagshegn

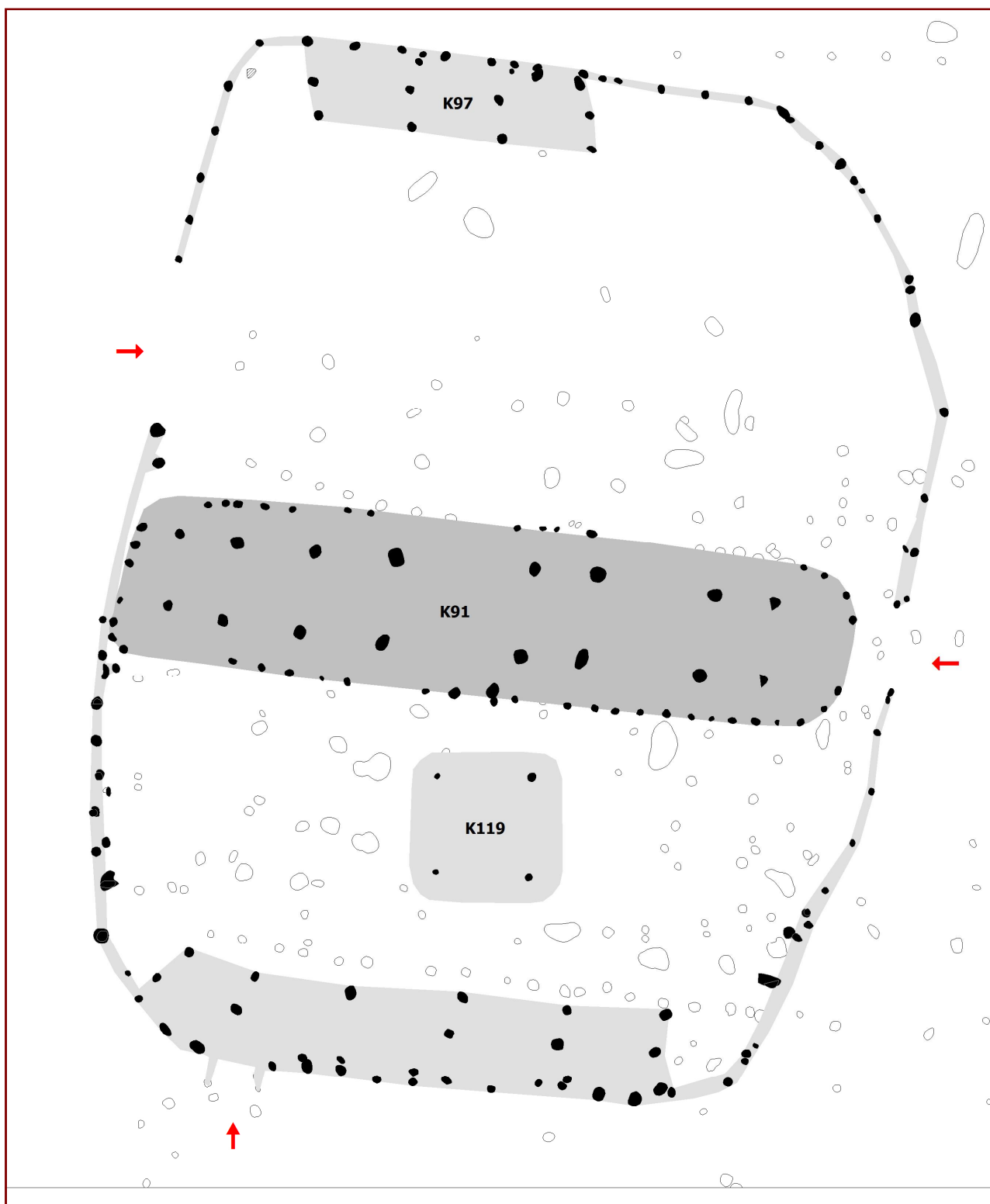
Hegnet er 34,5 meter i nord-syd gående retning og mindst 24,6 meter i øst-vest gående retning og dateres på baggrund af konstruktionen til yngre romersk jernalder. Keramik fundet i nogle af stolperne henfører ligeledes hegnet til jernalderen. Da der ikke er fundet rester af den østligste langside er afgrænsningen samt konstruktionen i denne retning uvis. Der er tale om et sadeltagshegn hvor der sandsynligvis har været indgang i henholdsvis det nordvestligste og det sydvestligste hjørne. Der knyttes i alt 86 hegnsstolper til sadeltagshegnet.

Sadeltaget spænder over imellem 2,6 til 2,9 meter og er således mere regelmæssigt i sin udformning end sadeltagshegnet K109.

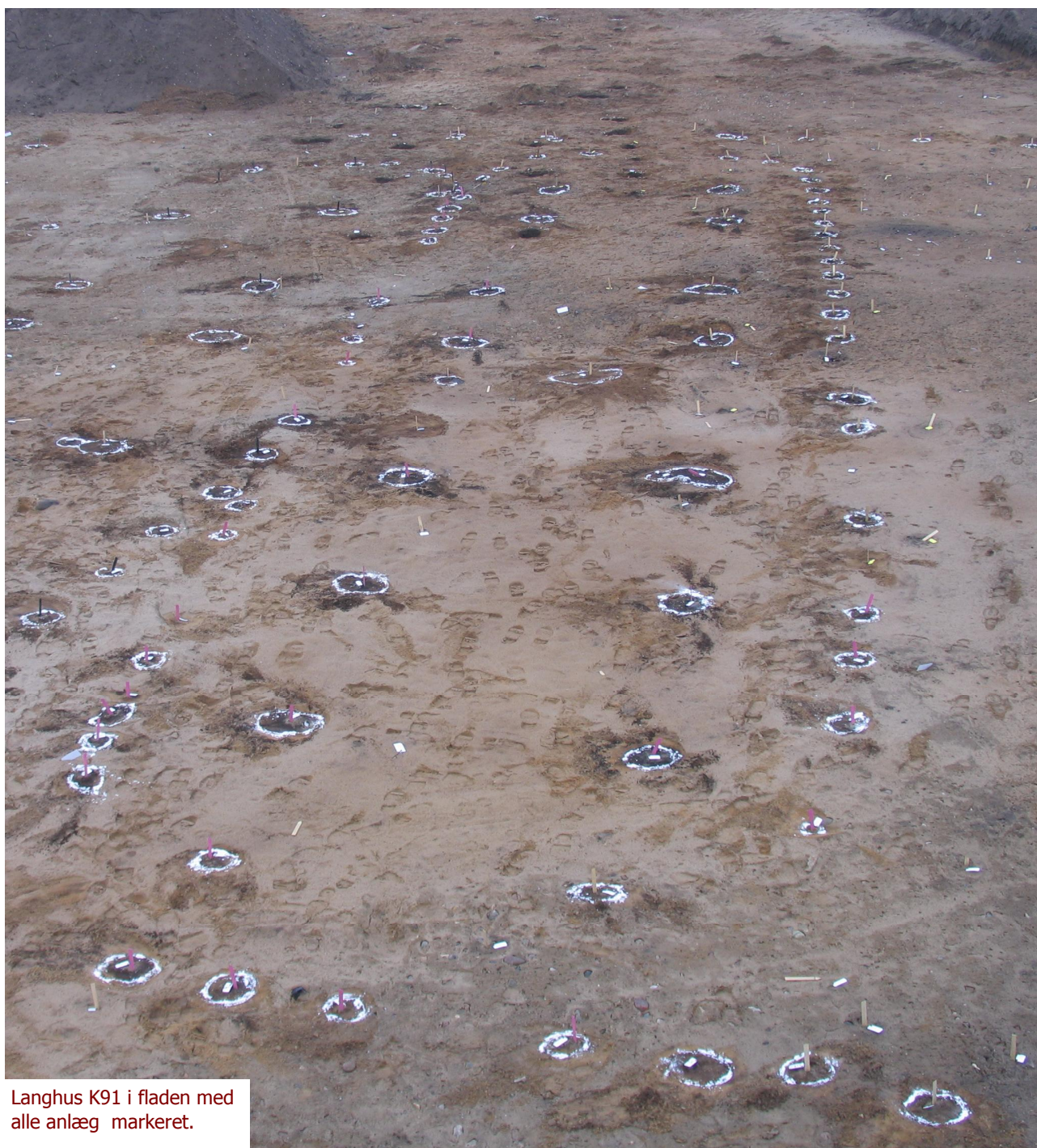
Gårdsenhed G3

Gårdsenheden består af langhuset K91 og sandsynligvis stakladen K119. Begge konstruktioner er omgivet af sadeltagshegnet K97. Stakladen ser ud til at orientere sig fornuftigt mht. både hegn og langhusets formodede indgange og derfor knyttes konstruktionen forsigtigt til gårdsenheden. Gårdsenhederne G3 og G4 lader sig ikke stratigrafisk adskille, idet der ikke er iagttaget overlappende anlæg imellem konstruktionerne fra de respektive gårdsenheder i forbindelse med udgravningen.

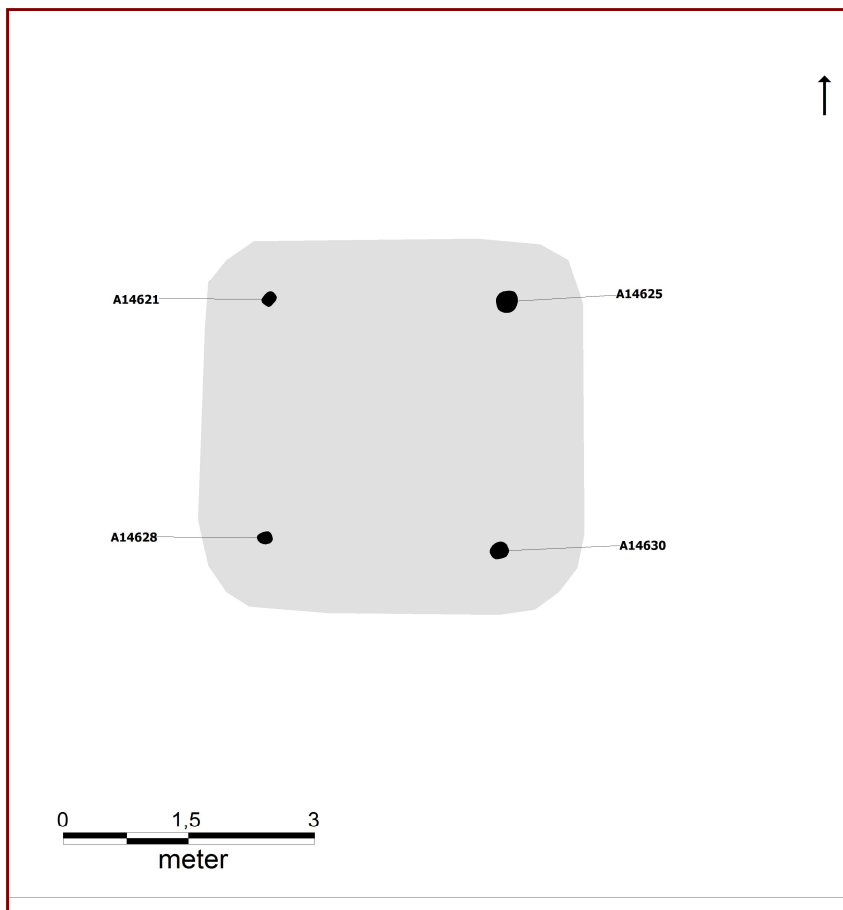

K91: Langhus

Huset er næsten 22 m langt. På midten er huset 5,3 m bredt, mens den i enderne smalner ind til 4,6 m. Der er i alt 8 sæt tagbærende stolper, som er sat asymmetrisk i bygningen. Østdelen er modulopbygget i 2 x 2 stolpesæt, mens den vestlige del har fire stolpesæt med nogenlunde jævn afstand. Der er vægstolper både sporadisk og i sammenhæng hele huset rundt. Der ses dog ingen tydelige markeringer af indgange, der er dog flere steder det kan udelukkes de har været idet der er tætstående vægstolper. En mulig indgang i den sydlige side kunne være mellem A14605 og A14606. I den nordlige side er der flere slip i vægforløbet hvor en indgang muligvis har været placeret. Keramikfund daterer huset til yngre romersk jernalder.

Langhus K91 i fladen med alle anlæg markeret.

Fladetegning af K119.

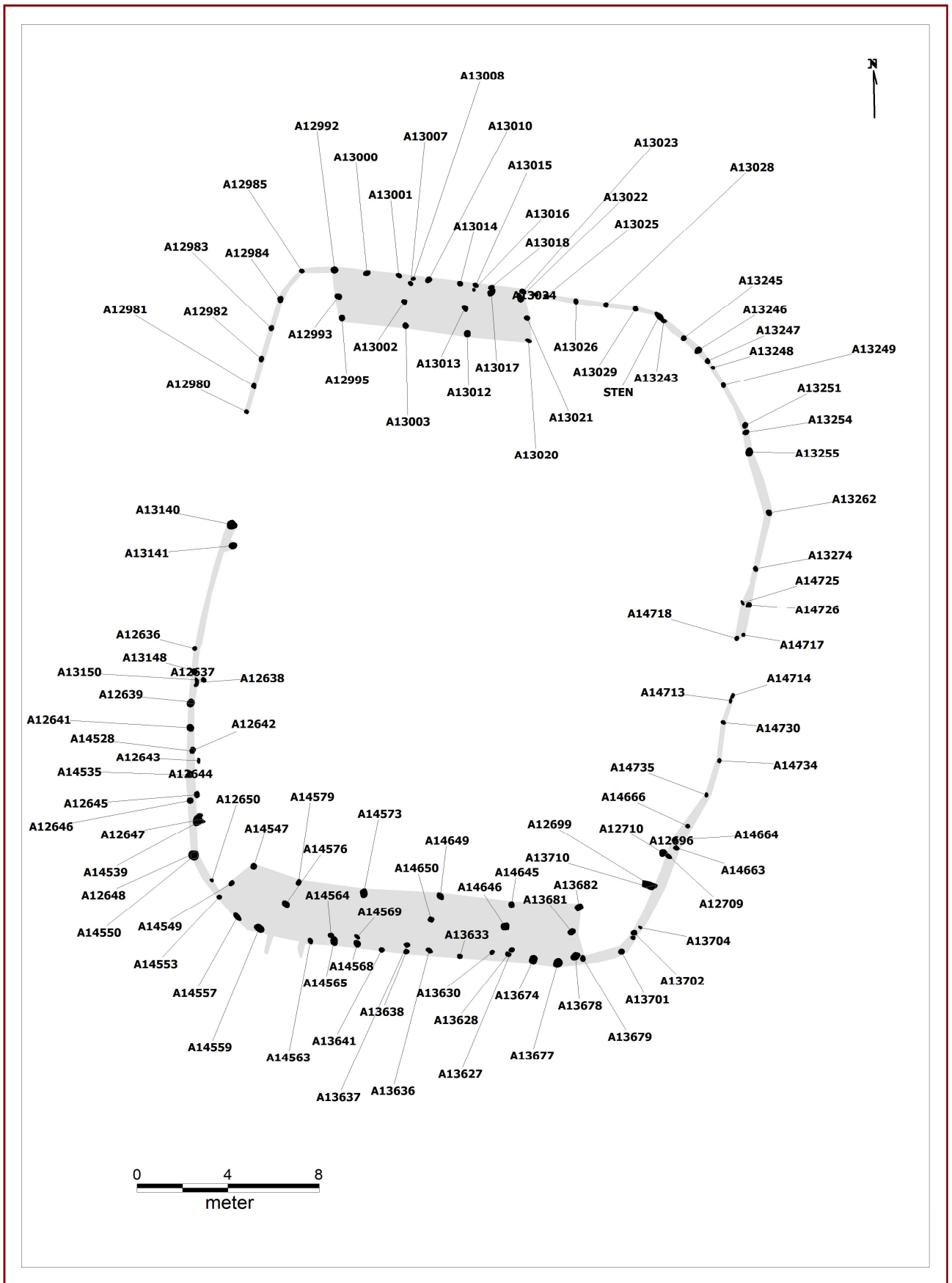
K119: Staklade

Stakladen spænder over et areal på 2,8 x 3 x 2,8 x 2,9 m. Der blev ikke gjort fund i forbindelse med undersøgelsen af stolpehullerne.

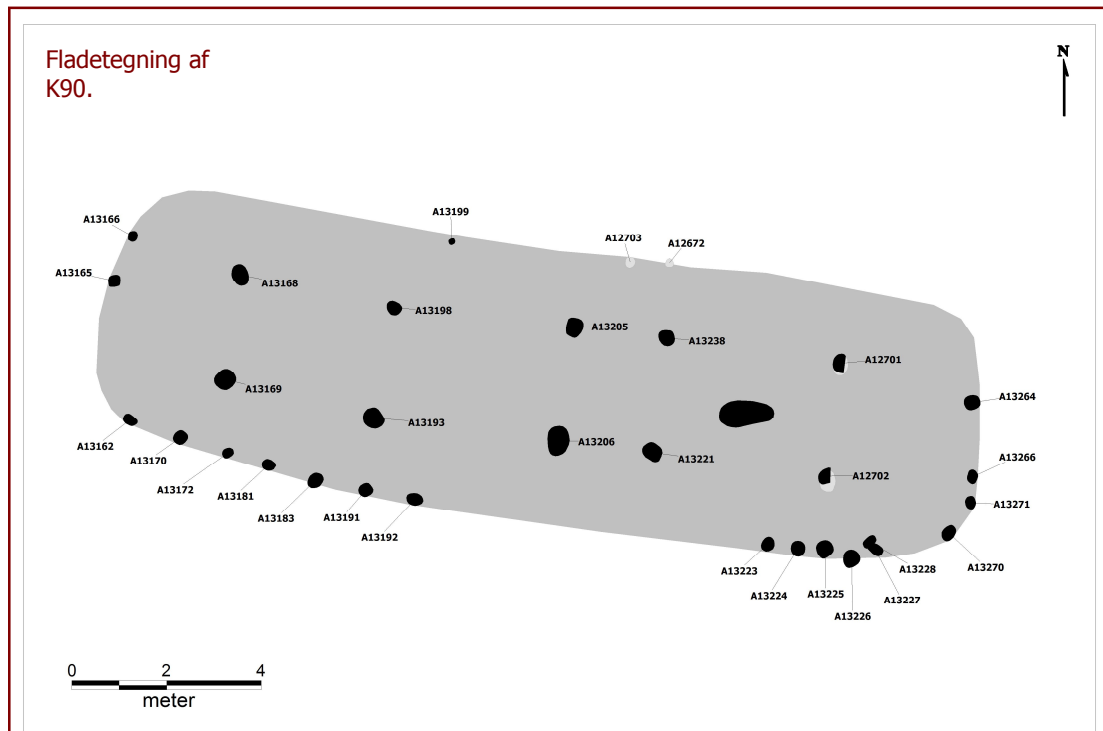
K97: Sadeltagshegn

Hegnsforløb K97 omkranser langhuset K91 som en del af gårdsanlæg G3. Hegnet er totalt set 90 meter langt. Det er 31,4 meter i nord-syd gående retning og 23,1 meter i øst-vest gående retning. Der ses indgang med dobbeltstolper mod øst (A14725 og A14726 samt A14717 og A14718), samt en sandsynlig indgang mod sydvest (A14560, A14561, A14562). Den førstnævnte indgang har dermed ledt direkte ind til gavlen af langhuset K91. Da der er et ophold i vægstolperne på dette sted er det meget sandsynligt at der har været en indgang i huset og at der dermed har været direkte adgang igennem hegn til husets formodede staldende. Mod vest i direkte forlængelse af K90 mangler der nogle stolper i hegn, og det kan skyldes at der er taget for meget af med maskinen, idet undergrunden er meget sandet. Et alternativ er en større portåbning. Ydermere er der to mulige, men usikre indgange lige overfor hinanden i henholdsvis det sydvestlige og sydøstlige hjørne (se pilene på oversigtsbilledet).

Der ses sadeltagskonstruktioner mod nord (8,4 meter langt og 2 meter bredt) og mod syd (15 meter langt og 2,5 meter bredt). Den øst-vest løbende del af hegn er almindeligt flet-hegn.

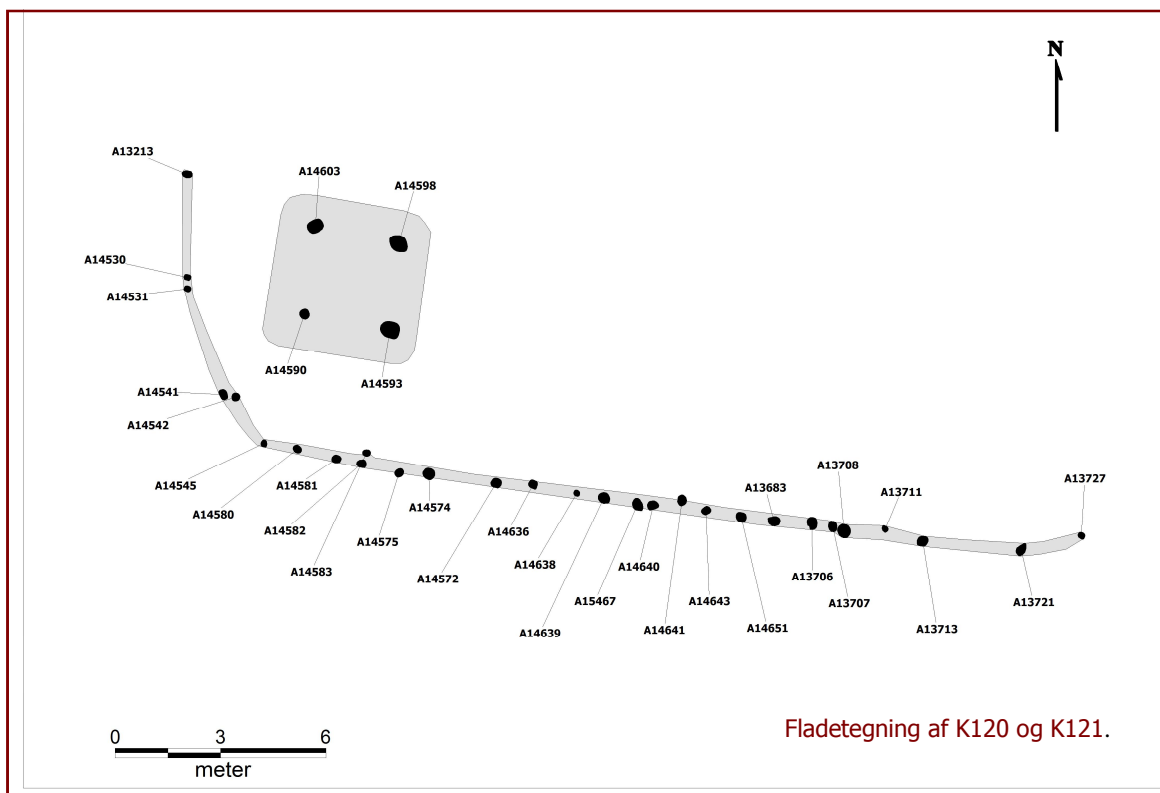

Fladetegning af K97.

K120: Staklade
 Stakladen er 2,5 X 2,5 meter.

K121: Enkeltradedet hegn
 Hegnet kan følges over en afstand på 31,5 meter. Hegnsforløbet K121 ligger inde i et fuldt indhegnet gårdsanlæg med langhusene K90 og K91 i midten. K121 ligger nord for og parallelt med den sydlige del af hegnet K97. Keramik fundet i stolperne har kunnet datere hegnsførløbet til romersk jernalder.

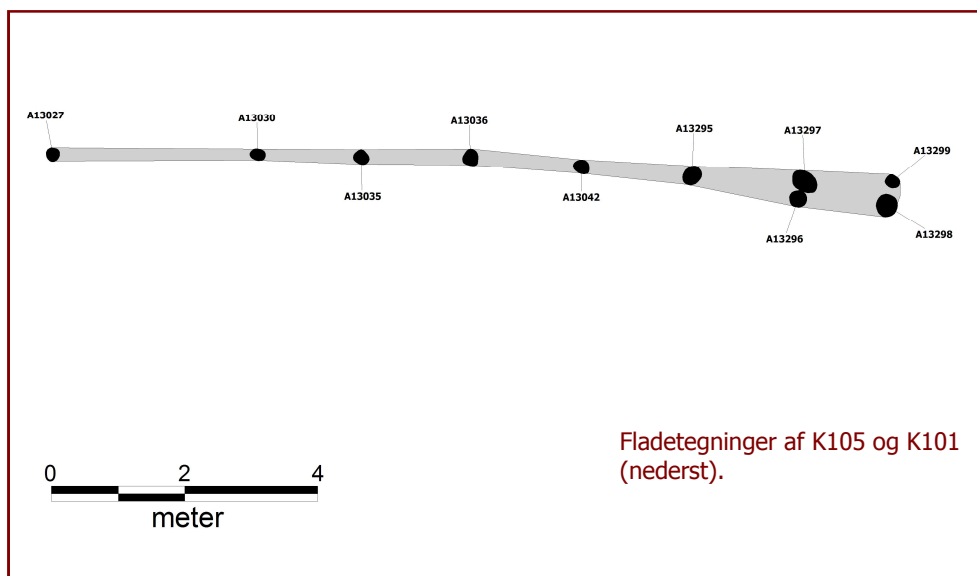

K101: Enkeltradedet hegn

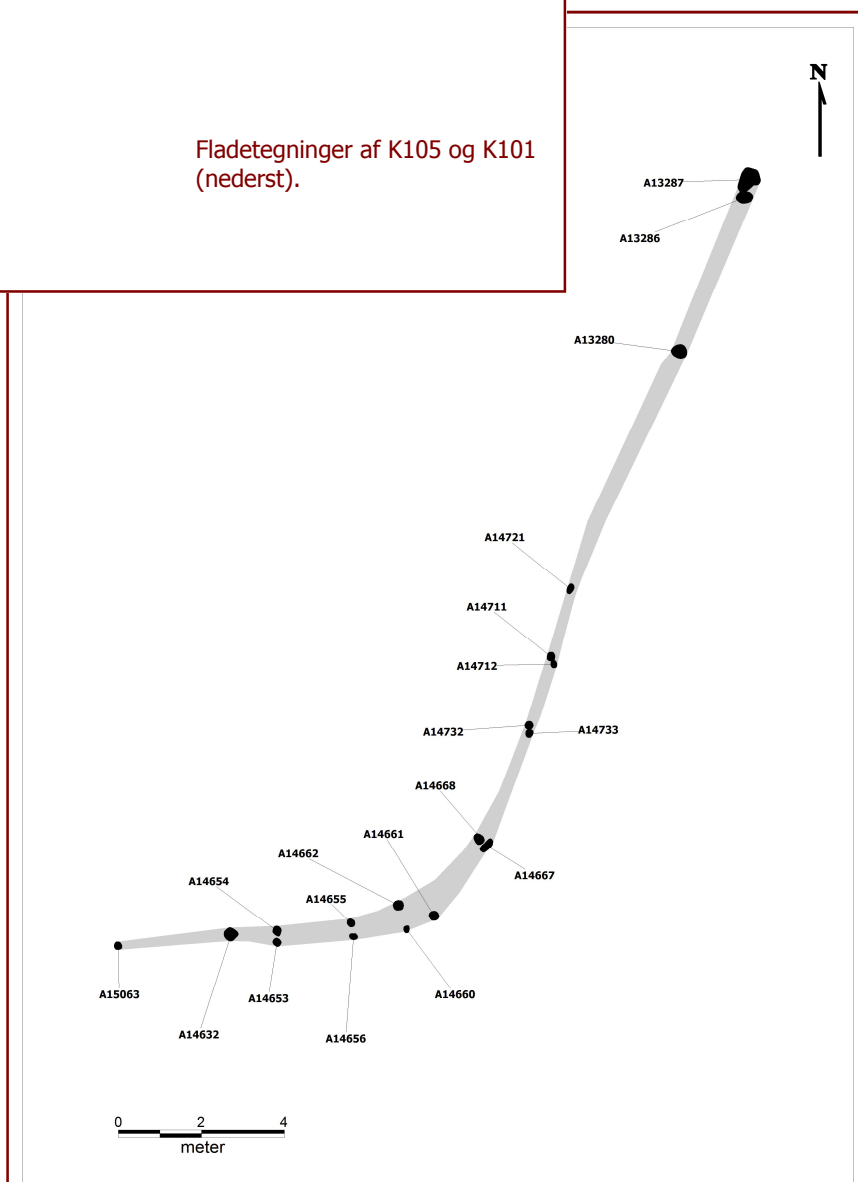
Enkeltradedet hegn, der løber nord-syd og i den sydlige ende drejer mod vest. Hegnet er i alt godt 28 meter langt. Det kan ikke direkte kobles til nogle af de øvrige konstruktioner i området, men det hører muligvis til gårdsenheden G4 med langhuset K90 som hovedhus. Da hegnstypen ikke kan dateres nærmere end oldtid og der ikke er gjort fund under undersøgelsen af hegnstolperne må hegnet henføres til oldtid.

K105: Enkeltradedet hegn

Hegnsløb K105 består af 10 stolper og er orienteret øst-vest. Hegnet kan følges over en længde på 13,3 meter.

Fladetegninger af K105 og K101 (nederst).

Gårdsenhed G5:

Gårdsenheden består af hovedhuset K88 og stakladen K127. Stakladen er placeret syd for langhuset og sadeltagshegnene K106 og K99 afgrænser gården mod syd. Sadeltagshegnene har afløst hinanden og det antages at, K99 er det yngste af de to hegnsforløb. K106 bærer præg af, at der mangler stolper især i den vestlige del. Det kan være på grund af forstyrrelser fra K199. Desuden vil det være sandsynligt at man på et tidspunkt har valgt at udvide gårdens areal og ikke indskrænke gårdspladsen. Måske er denne beslutning taget da langhuset K94 fra gårdsenhed G6 er blevet anlagt? Det er dog kun en formodning og kan desværre ikke verificeres ud fra hverken stratigrafiske betragtninger eller daterende keramik.

Da den vestlige del af gårdsenheden ligger udenfor feltet vides det ikke hvorledes hegnet former sig i dette område. Langhuset K88 kunne heller ikke afgrænses mod vest pga. feltgrænsen. Stik vest for feltgrænsen lå tidligere en gård, som nu er revet ned. Derfor formodes det, at alle fund i dette område er gået til grunde pga. disse nutidige forstyrrelser. Området blev da også i forbindelse med forundersøgelsen vurderet udenfor arkæologisk interesse.

Gårdsenheden G5 kan muligvis være samtidig med gårdsenheden G6, da det ser ud til, at sadeltagshegnet K99 relaterer sig til langhuset K94, der er hovedhus i gårdsenhed G6. Der kan derfor være tale om to sammenbyggede gårdsenheder. Jf. illustrationen ved gennemgangen af gårdsenheden G6.

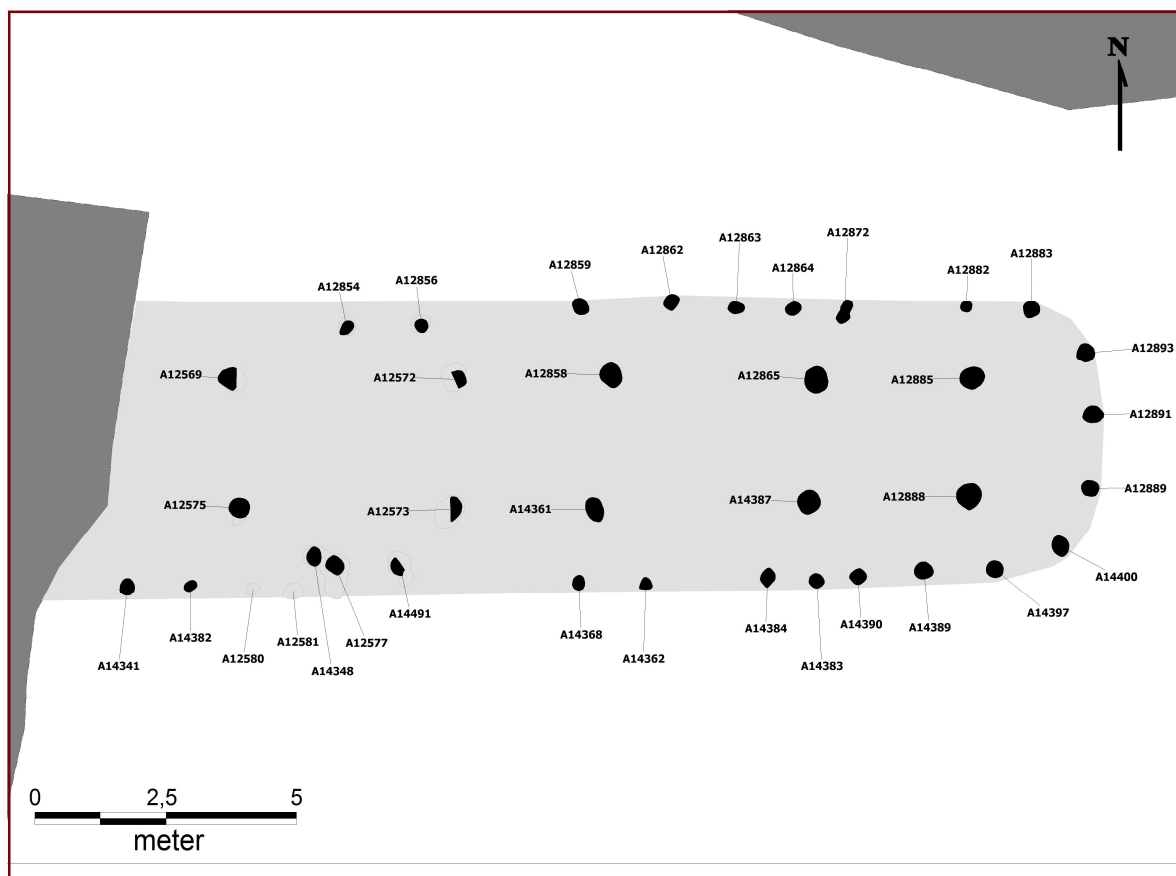

K88: Langhus

Huset blev erkendt allerede i forundersøgelsen hvor to sæt tagbærende stolper og nogle vægstolper blev afdækket ved hjælp af en mindre udvidelse af grøften.

Der løber et dræn ca. midt igennem langhuset og denne forstyrrelse kan have fjernet en eller flere vægstolper på både den nordlige og sydlige langsideside. Mod vest fortsætter langhuset ud under balken og dermed undersøgelsens vestligste grænse. Der er afdækket i alt 18,9 meter af huset som er ca. 5,6 meter bredt.

De tagbærende stolper er sat i kvadratiske moduler og indgangene er placeret overfor hinanden imellem det fjerde og femte tagbærende sæt.

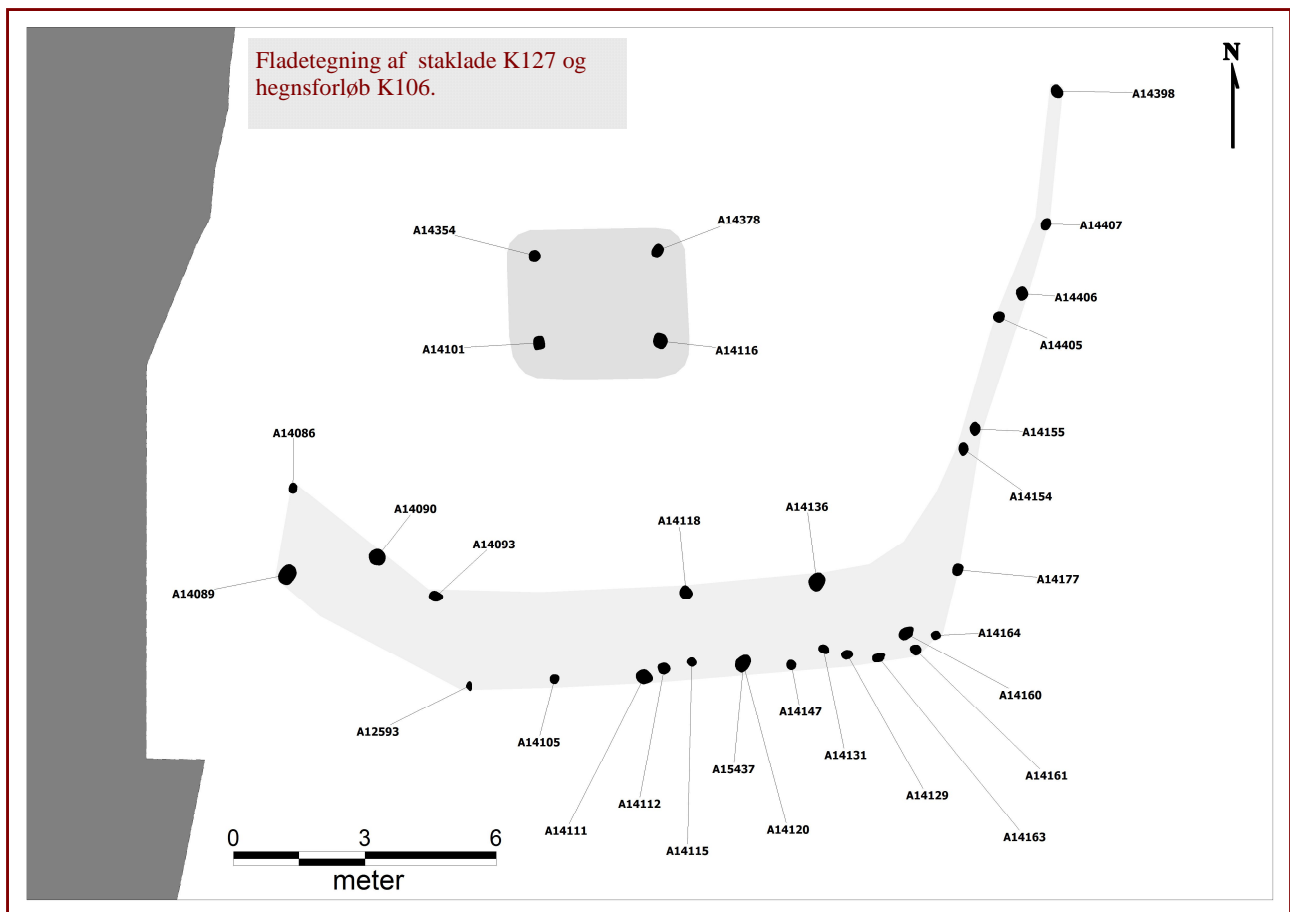
Indgangs stolperne er let indtrukket i forhold til vægstolperne og gavlen er let afrundet. Konstruktionen henføres til romersk jernalder – sandsynligvis yngre romersk jernalder. Dette stemmer fint overens med det faktum, at gården sandsynligvis er afgrænset mod syd af sadeltagshegn.

K127: Staklade

Staklade K127 består af 4 stolper med mellembuntet sand, som er homogene og klart afgrænsede. De er placeret med en afstand på 2,8 meter i øst-vestlig retning og 2,2 meter i nord-sydlig retning.

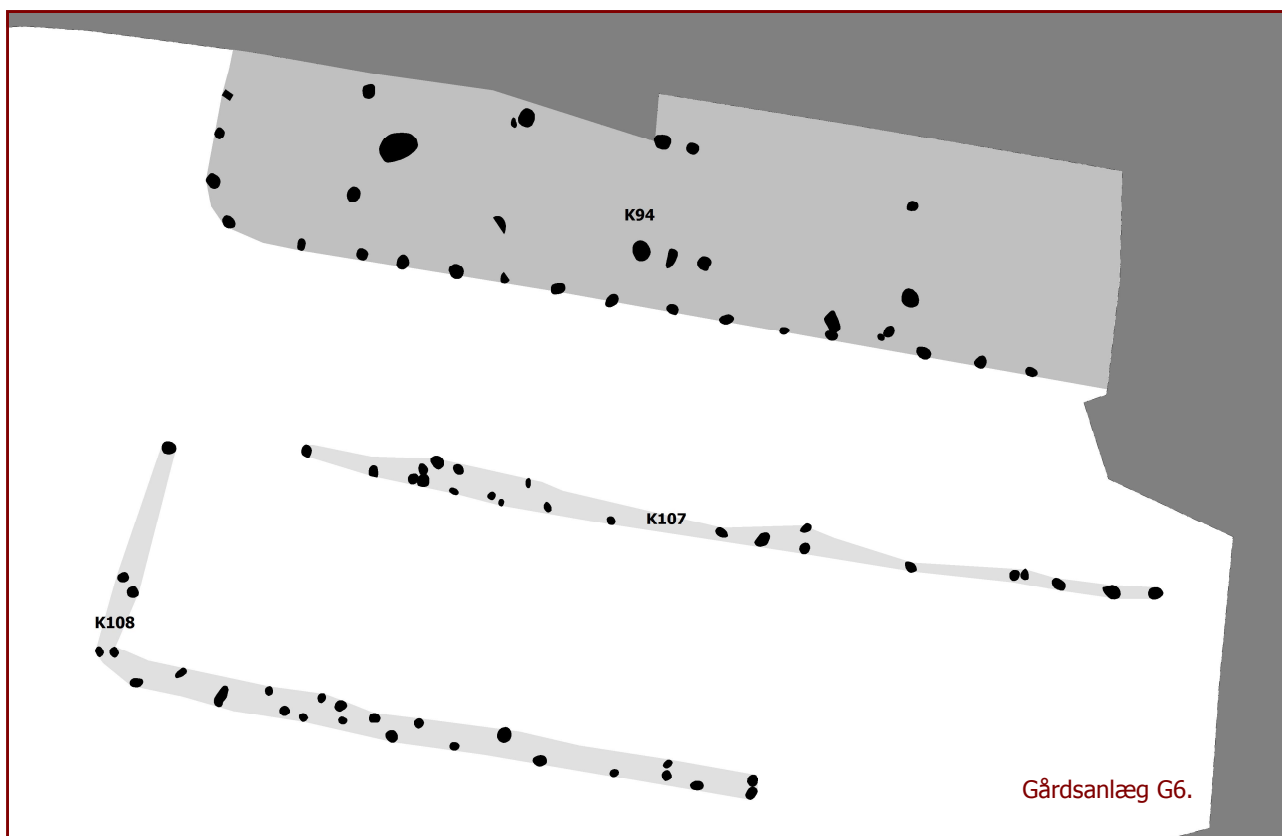
K106: Sadeltagshegn

Hegnet er sandsynligvis et sadeltagshegn. Sadeltaget løber øst-vest. I den østlige ende drejer hegnet mod nord og der er her tale om et flethegn. Hegnet peger i nordgående retning mod gavlen af langhus K88.

K99: Sadeltagshegn

Hegnet K99 ligger i det nordlige felt, og løber mod syd fra det nordøstlige hjørne (ved K107) og drejer mod vest, hvor det i det sydvestligste hjørne ligger umiddelbart syd for K106 (sadeltagshegn). Hegnet er et almindeligt flethejn i den nord-syd orienterede del, som er ca. 16,8 meter lang. Hele den sydlige øst-vest orienterede del af hegnet er en sadeltagskonstruktion. Længst mod vest tynder det ud i stolperne og det kan muligvis skyldes bevaringsforholdene. Hegnet kan både relatere sig til langhus K94 og langhus K88. Hegnet danner den sydlige afgrænsning af gårdsanlægget G5. Det kan ydermere have haft en relation til K94, da det ser ud til, at hegnet har retning imod den vestlige ende af langhus K94.

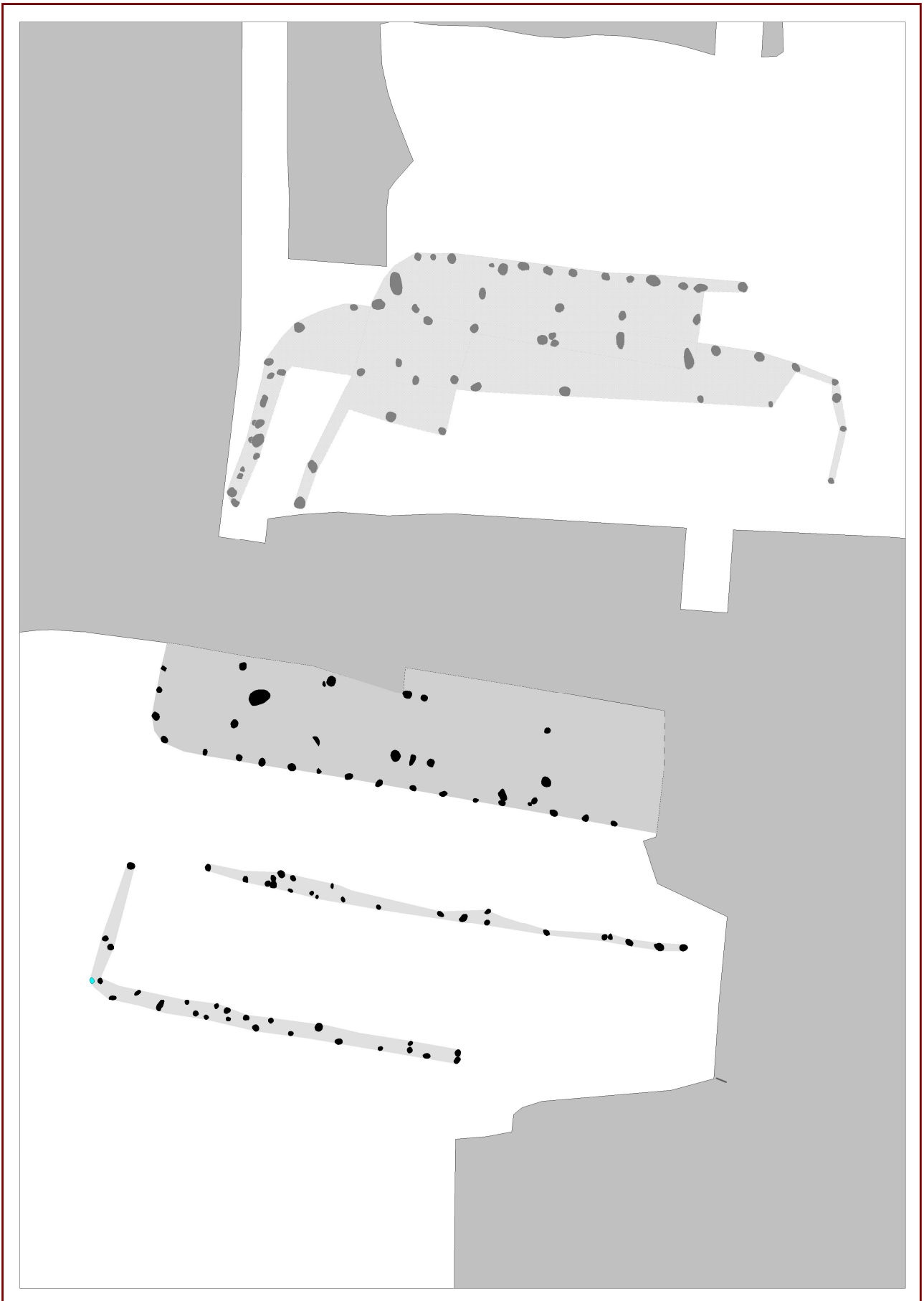
Gårdsenhed G6

På den nordlige side af K94 findes to sadeltagshegn. Disse hegn blev afdækket under SBM983 Kildebjerg, etape III for nogle år siden. Hegnene er sandsynligvis samtidige og del af det samme hegnsførløb. For det første minder konstruktionerne om hinanden og for det andet er retning og "mødested" ved den vestlige ende af K94 påfaldende ens. Dermed har gårdsenheden G6 fået en næsten fuldstændig afgrænsning. Desværre var det ikke muligt at udvide yderligere mod øst, da dette areal faldt udenfor den planlagte gravning.

Gårdsenhederne G5 og G6 kan, som det fremgår af nedenstående illustration, have været i brug samtidigt. Der har muligvis også været tale om, at langhuset fra etape III også har været en del af det lille samfund. Dette langhus ser ud til at respektere hegnene der omkranser K94 i den nordlige del (etape III). Husene minder konstruktionsmæssigt meget om hinanden. Måske er der her tale om en mindre landsby? På side 41 ses en fladetegning med hegnsførløb fra etape III.

K94 markeret i felten med røde træpinde.

Gårdsanlæg G6 med to tilhørende sadeltagshegn
fra SBM983 Kildebjerg, etape III.

K94: Langhus

Mod nord forstyrres langhuset af en recent grøft og mod øst er der ligeledes tale om en moderne forstyrrelse. Der er afdækket 21,5 meter af husets længde og ca. 5 meter af bredden. Undersøgelsen af K94 blev voldsomt besværliggjort af vandindtrængen fra den moderne grøft mod nord.

K107: Enkeltradedet hegn

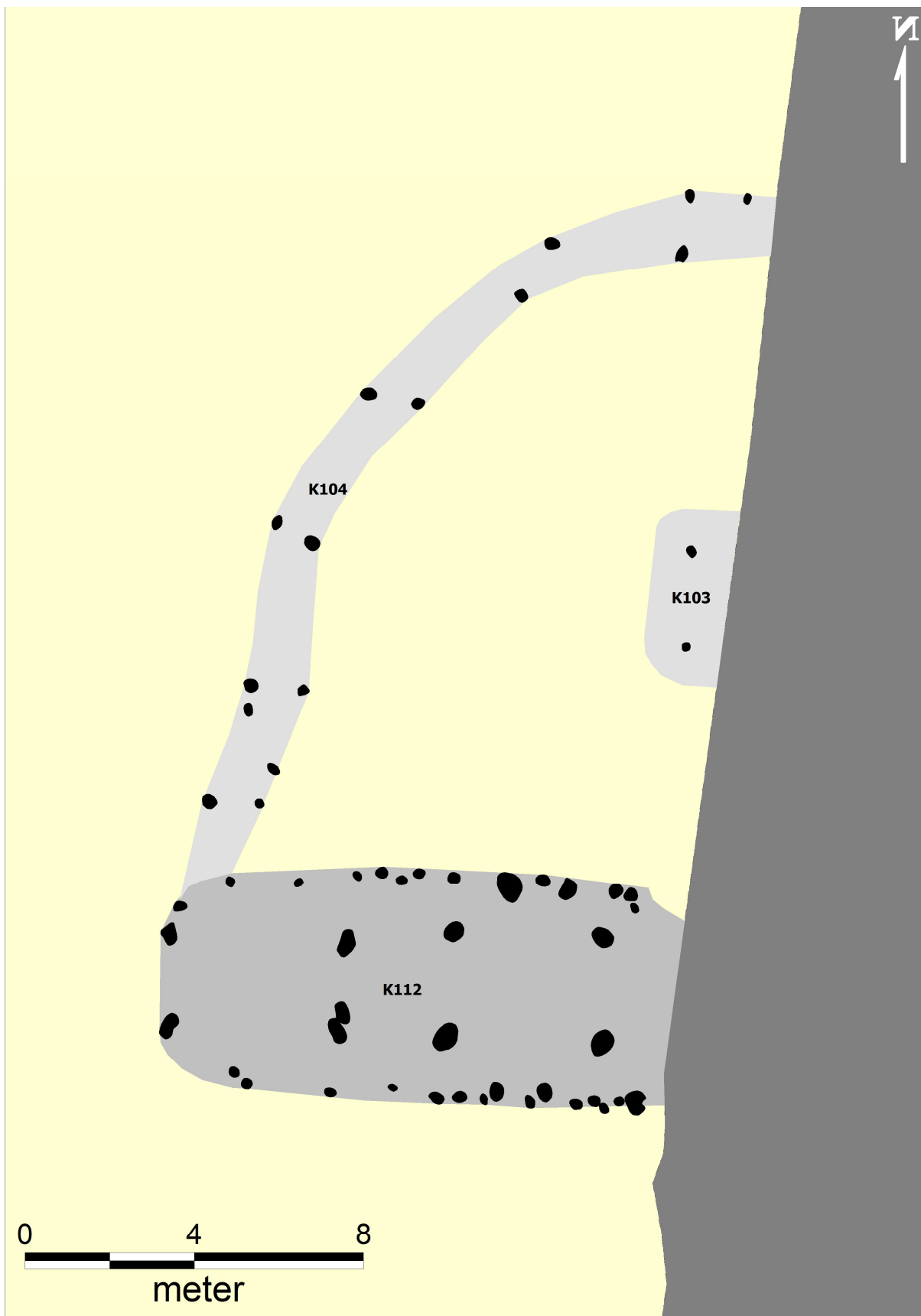
Hegnet består af 23 stolper af varierende dybde, der kan følges i alt 20,5 meter i øst-vestlig retning.

K108: Enkeltradedet hegn

Hegnet løber øst-vest og i den vestlige ende drejer hegnet mod nord. Hegnet er henholdsvis 15,8 meter i øst-vestlig retning og 5 meter i nordlig retning. Hegnet er sandsynligvis tilknyttet langhus K94 da hegnet har retning imod husets vestlige gavl, men der er dog ikke registreret stolper så nær huset, at denne tolkning er sikker. Stolpebredde er mellem 15-53 cm og stolpedybden er mellem 6-25 cm. Stolperne er generelt tydeligt afgrænsede med mellem- til mørkegråbrunt fyld. I den nordlige del af hegnet af stolperne lidt lysere og en smule mere grålige.

Gårdsenhed G7

Gårdsenheden G7 består af langhuset K112, hegnsforløbet K104 og en mulig staklade K103. Gårdsenheden er beliggende i den sydøstligste del af det største udgravningsfelt og alle konstruktionerne fortsætter ud under balken i østlig retning. Det var desværre ikke muligt at foretage udvidelser af felten.

K112: Langhus

Der er afdækket ca. 12 meter af husets længde. Langhuset er 5,6 meter bredt. Der har muligvis været indgang i den vestvendte gavl.

De tagbærende stolper var meget velbevarede og dybe. Flere af vægstolperne er blevet udskiftet igennem husets levetid. Langhus K112 er generelt velbevaret og dateres på baggrund af keramikken til førromersk jernalder.

K103: Mulig staklade

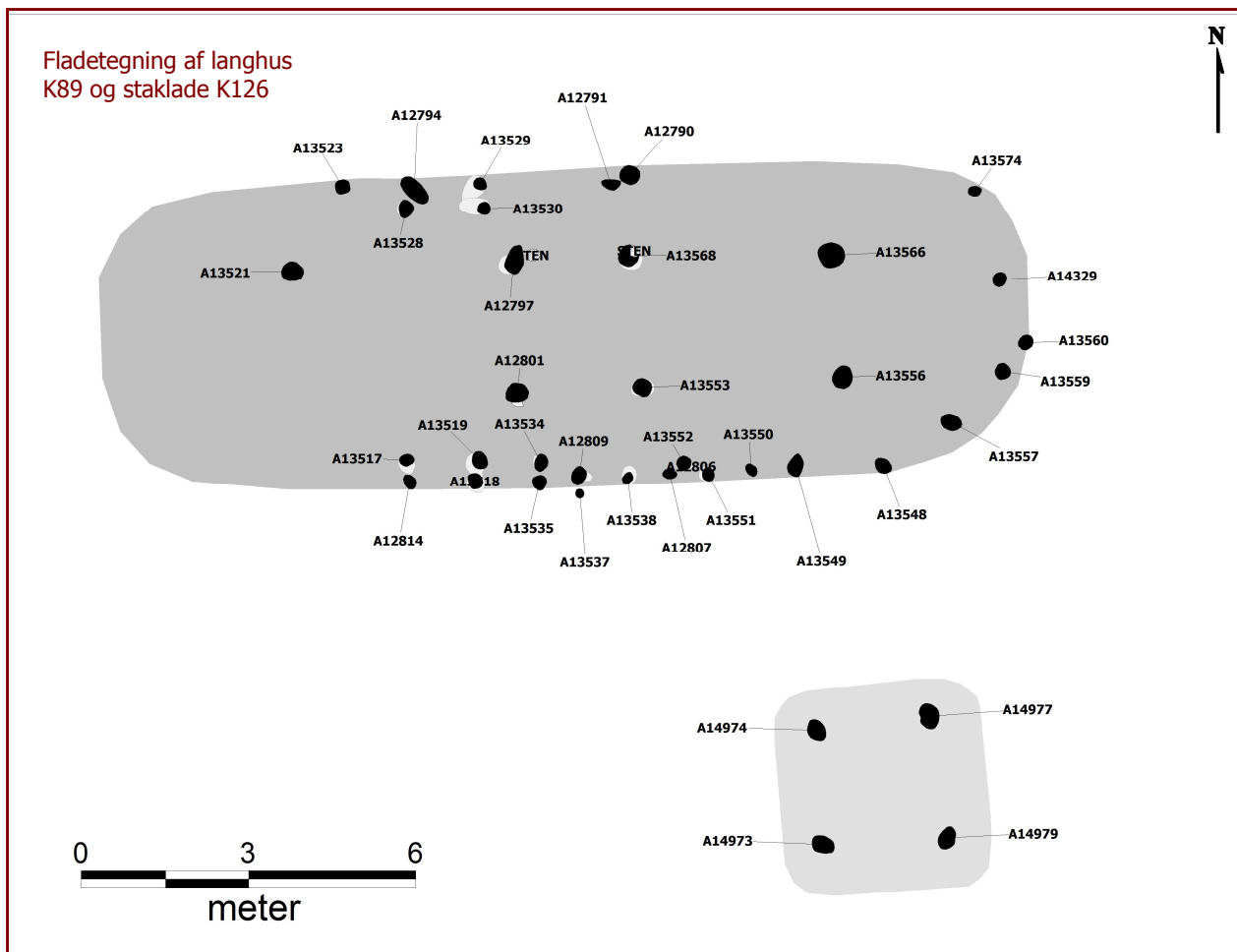
De to vestligste tagbærende stolper er afdækket. De står med en afstand på 2,3 meter. Resten af den mulige staklade fortsætter ud under balken mod øst. Der blev fundet en lille tenvægt i det ene af de tagbærende stolper.

K104: Dobbelttradedet hegn

Hegnet løber fra den vestlige gavle af K112 ud under balken i østlig retning. Hegnet er afrundet og dobbelttradedet. Det kan følges over en længde på 19,3 meter.

Øvrige konstruktioner:

Alle øvrige konstruktioner, der ikke kan knyttes til overordnede enheder, gennemgås herunder. Mulige sammenhænge til nærliggende konstruktioner nævnes hvor det vurderes relevant.

K89: Langhus

Langhusets længde anslås til ca. 16,5 meter og bredden ca. 5,7 meter.

Der blev taget for meget af med maskinen i to områder (markeret med rødt på nederste tegning) og det er sandsynligvis derfor vægstolperne mod nordøst og vest er fraværende.

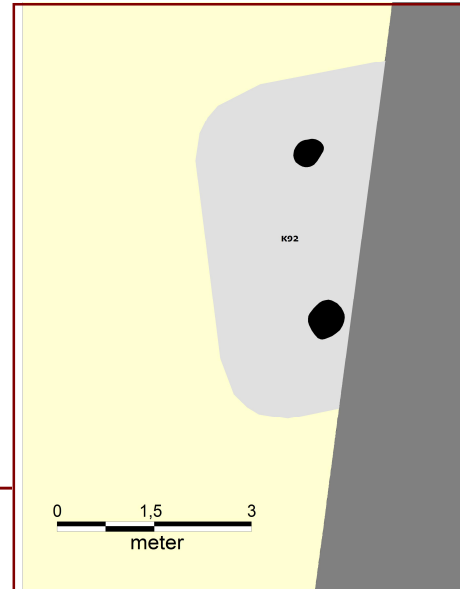
K92: Mulig staklade

Afstanden imellem de to tagbærende stolper er 2,6 m. Resten af konstruktionen fortsætter ud under balken mod øst. Der er ikke registreret vægstolper. Det er umuligt at afgøre hvorvidt der er tale om et langhus eller en staklade. Muligvis kan huset relateres til de to konstruktioner K89 og K126 stik nord for K92.

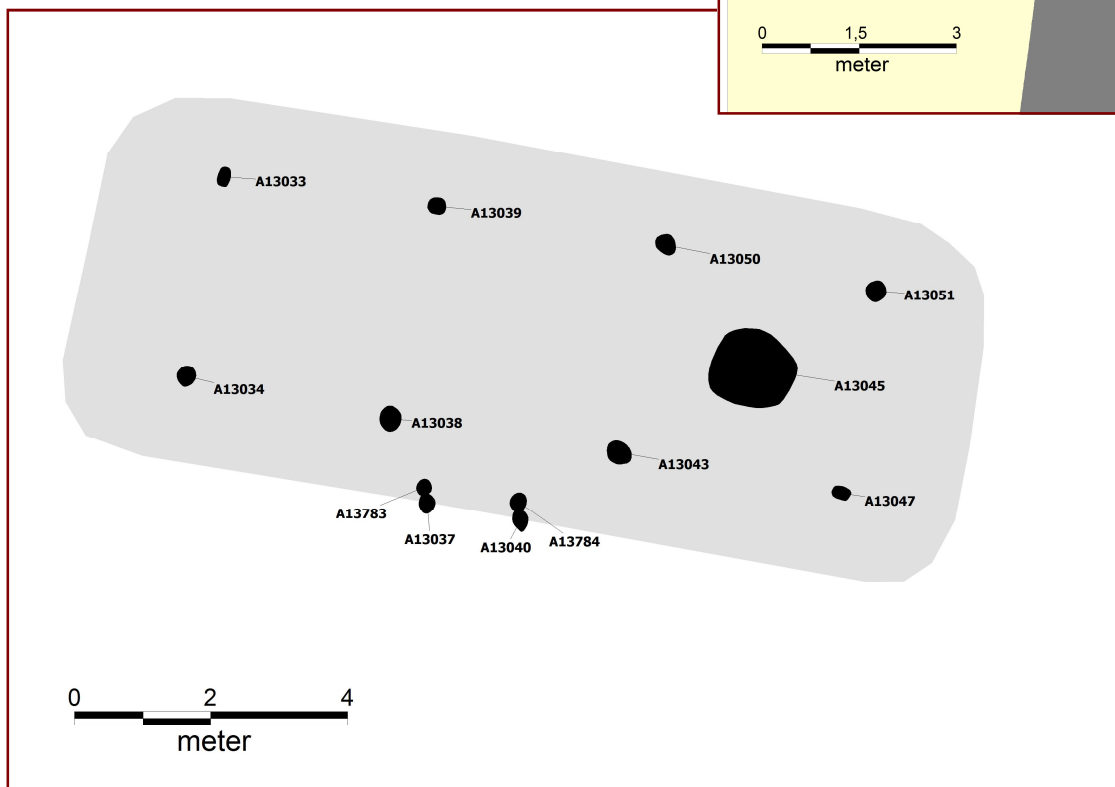
K93: Langhus

Langhuset er 13,3 meter langt og 5,5 meter bredt og kan ikke dateres nærmere end oldtid. Anlægget A13045, der befinder sig i den østlige ende af huset kan muligvis være rester af et ildsted. Der er flere større sten i fylden samt nister af trækul og ildskørnet flint der kan pege i retningen af et ildsted. Der blev fundet keramik og et enkelt flintafslag i anlægget. Huset har øjensynligt ikke nogen sammenhæng med de øvrige konstruktioner i nærheden. Illustration af K93 findes på side 47.

Fladetegning af K92.

Fladetegning af K93.

K95: Langhus

Langhus K95 ligger orienteret øst-vest, og består af 7 par tagbærende stolper, som er pænt bevaret og sat i moduler. Desuden er der afdækket ialt 19 vægstolper. De to stolper A14045 og A14048 samt A14054 og a14055 ligger meget tæt sammen, og kan repræsentere en udskiftning af dette sæt tagbærende stolper. Vægstolperne mangler i nogen grad mod nord og i vestenden af huset, hvilket måske kan være fordi gravemaskinen her er gået for dybt (huset ligger på sandet undergrund).

Langhuset er 19,2 m langt og 5,2-5,4 m bredt. Huset er sandsynligvis relateret til sadeltagshegnet K128, der løber syd for huset.

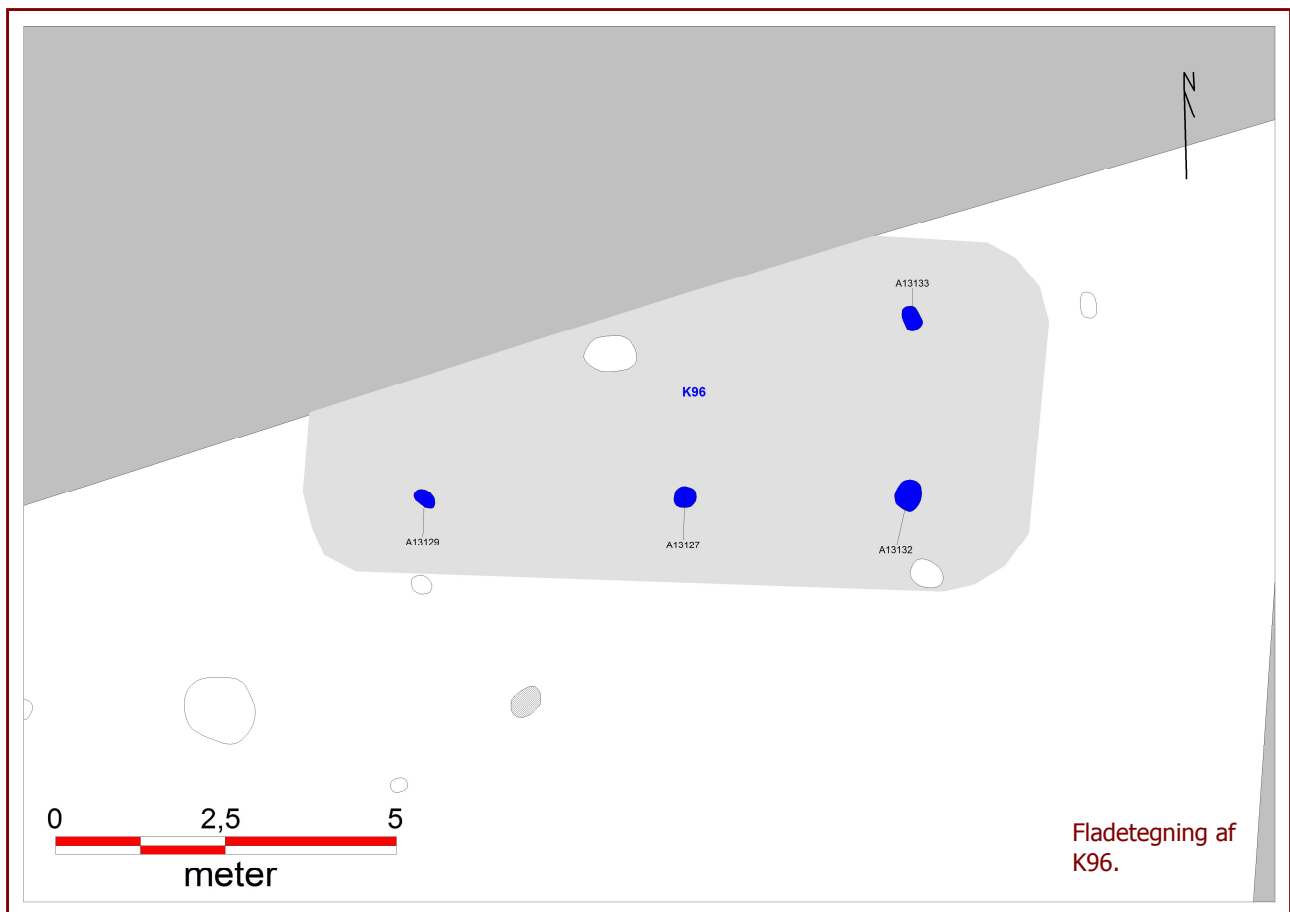

K96: Langhus

Den tagbærende stolpe hørende til A13129 ligger under balken og er sandsynligvis væk pga. nedgravning til stærkstrømskabel. Den tagbærende stolpe hørende til A13127 kunne ikke erkendes og er muligvis forsvundet i forbindelse med muldafrøringen idet A13133 kun var 16 cm dyb.

Langhuset var ca. 10,5 meter langt og ca. 5,3 meter bredt. Da der ikke fremkom vægstolper eller indgangs stolper kan det ikke fastslås hvor husets indgang har befundet sig. Huset hører til blandt de mindre langhuse og der er måske snarere tale om et større udhus hørende til et egentligt beboelses-langhus. Et sådant må dermed befinde sig nord eller øst for K96. Det er dog også muligt, at langhuset har fungeret som en selvstændig enhed.

Der er ikke gjort daterende fund i forbindelse med de udgravede anlæg hørende til K96 hvorfor en datering må gives på baggrund af konstruktionen. Desværre er der tale om en anlægstype der ikke kan dateres nærmere end oldtid.

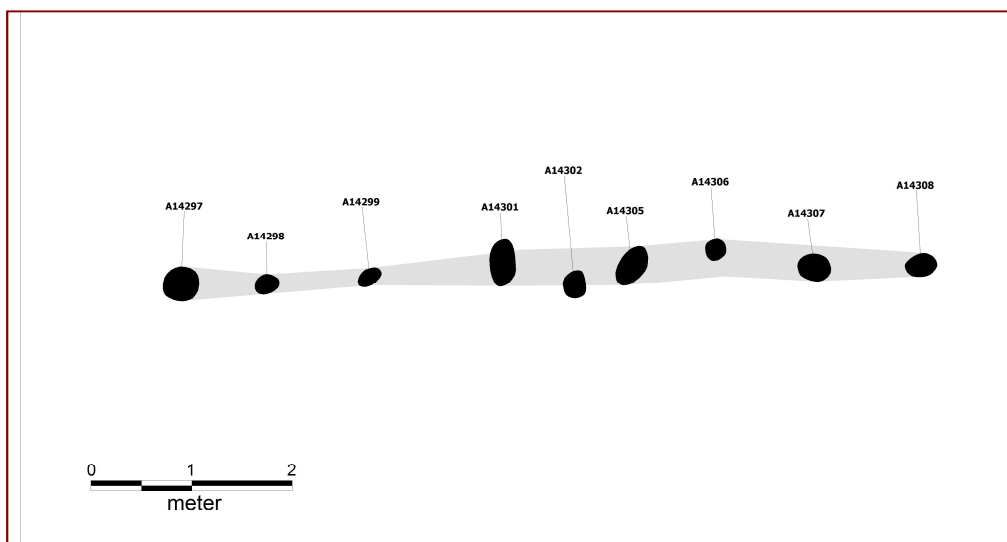

K100: Enkeltradedet hegn

Hegnsforløbet strækker sig over 12,8 meter. Hegnet er dårligt bevaret og kan ikke dateres nærmere end oldtid. Illustration ses på side 50.

K102: Muligt sadeltagshegn

Nord-syd orienteret muligt sadeltagshegn der kan følges over kun ca. 7 meter. Det formodes, at hegnet har været sammenbygget med langhuset K116, da der ikke findes rester af hegnets videre forløb mod syd ikke fastslås. Illustration findes på side 52. Hvis der er tale om et sadeltagshegn dateres konstruktionen til yngre romersk jernalder.

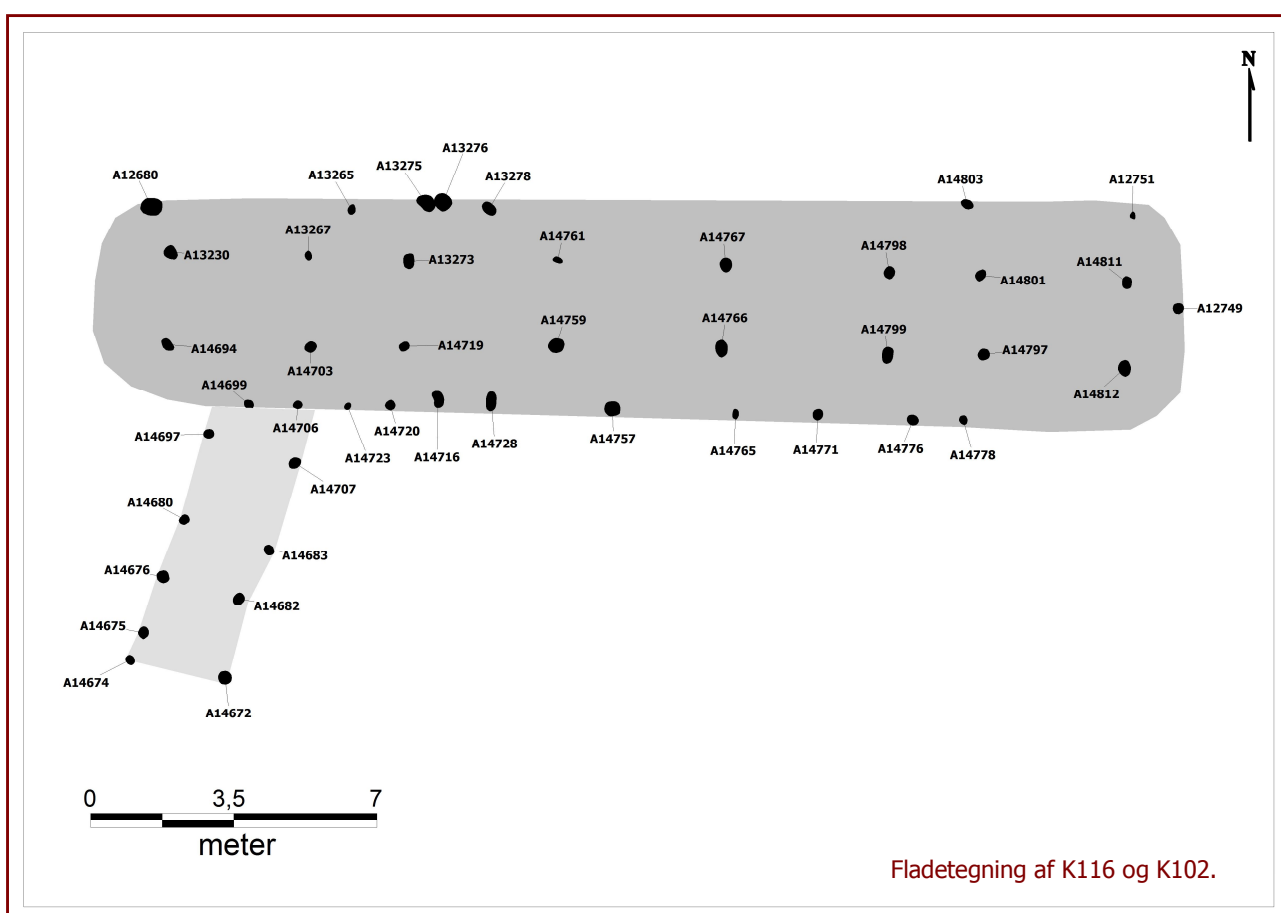

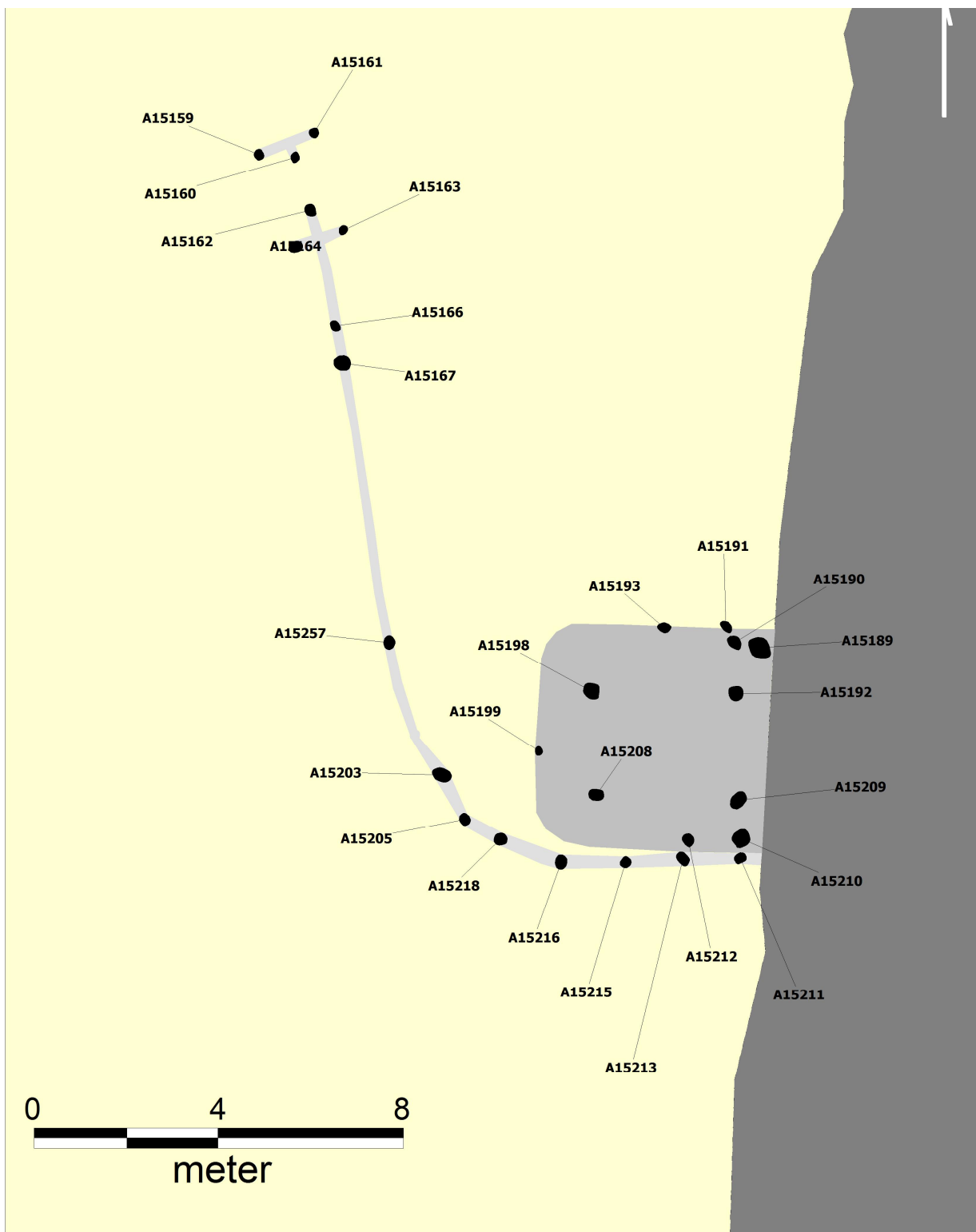
K113: Langhus

Der er kun afdækket ca. 5 meter af langhusets totale længde og der er blotlagt to tagbærende sæt. Resten af langhuset forsvinder ud under balken mod øst. Der er 3,1 meter fra centrum af de tagbærende stolper i et sæt til det andet. Afstanden imellem centrum af de tagbærende stolper i det enkelte sæt er 2,3 meter. Langhuset har været ca. 5 meter bredt. Illustration ses på side 43.

K116: Langhus

Symmetrisk langhus på ca. 23-24 meters længde. 8 sæt tagbærende stolper, med indgangsparti i den vestlige del. De tagbærende stolper er sat i moduler med rektangulær form orienteret øst-vest. Huset kan på baggrund af keramikken fundet i den tagbærende stolper A14797 dateres til overgangen mellem ældre og yngre romersk jernalder. Dette stemmer godt overens med konstruktionstypen, som på baggrund af især modulopbygning

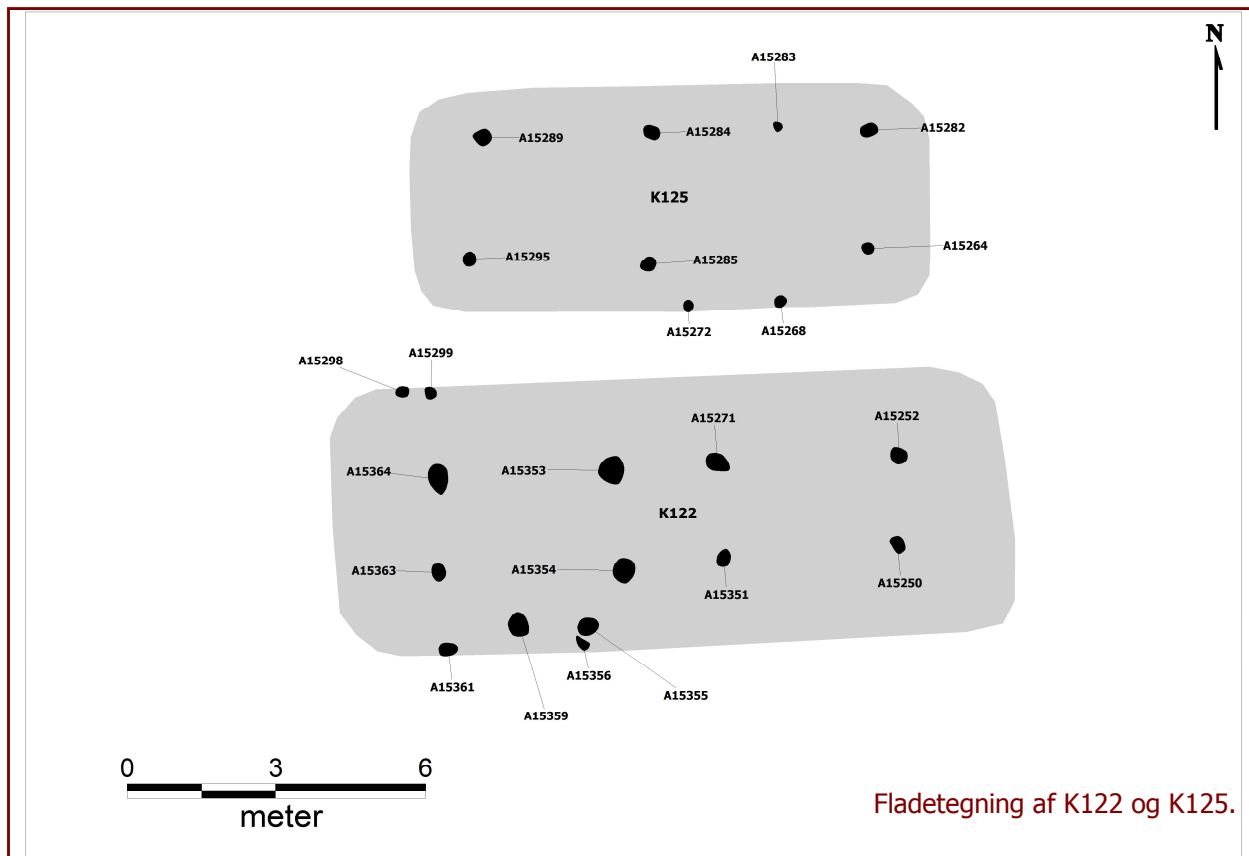

Fladetegning af K113 og K124.

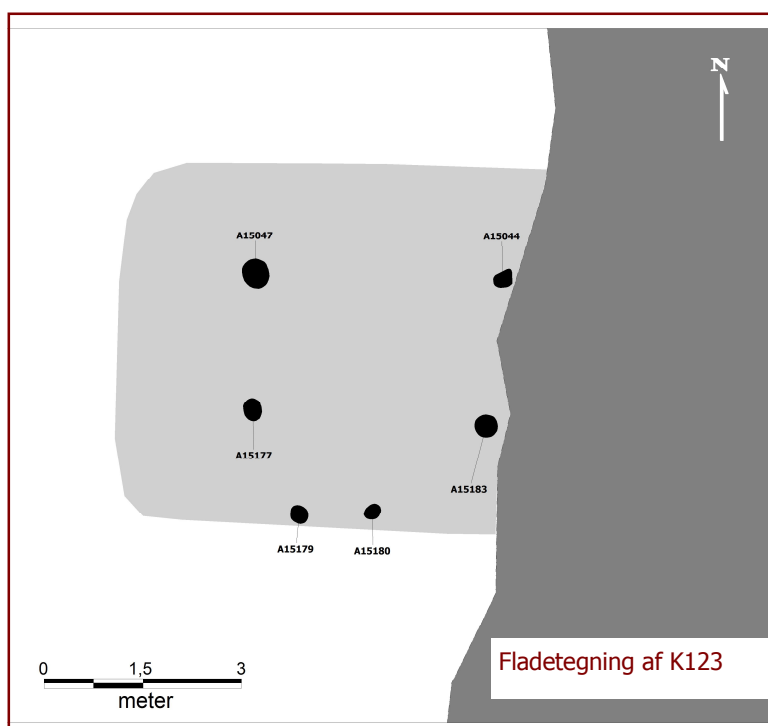
K122: Langhus

Langhuset er 5,4 meter bredt og 9,3 meter langt. K122 er et mindre langhus, der enten har været brugt til beboelse eller eventuelt som en form for økonomibygning. På baggrund af husets konstruktion og fundet af daterende keramik henføres huset til mulig førromersk jernalder.

K123: Langhus

Langhus K123 består af 4 tagbærende stolper, samt én vægstolpe, som udgør den vestlige del af et langhus, der strækker sig ud under balken mod øst. Afstanden imellem de tagbærende sæt er 3,6 meter og afstanden fra de bevarede vægstolper i syd og til den formodede placering af disse i nord er der ca. 5,3 meter.

K124: Langhus

Hegnsløb K124 består af 16 stolper. Hegnet er 16 meter i nord-sydlig retning og 6 meter i øst-vestlig retning.

Indgangsstolperne er placeret to og to overfor hinanden med en afstand til hegnet på ca. 50 cm. Indgangen i hegnet har derfor været ca. 1 meter bred og har sandsynligvis været en form for overdækket port. Overdækkede indgangspartier kendes fra yngre romersk og germansk jernalder, dog i en lidt anden udformning end her.

Hegnet ligger i det sydøstligste hjørne af det største udgravningsfelt, og forløbet ser ud til at respektere det langhus (K113), som ligger umiddelbart indenfor. Hegnet fortsætter mod øst langs med langhuset og det må formodes at hegn og hus har været sammenbygget langs husets sydside. Illustration ses på side 43.

K125: Langhus

Langhuset er 8,3 meter langt og afstanden imellem de tagbærende stolper er 2,3 meter.

Der er indgang i den sydlige langside imellem stolpesæt to og tre regnet fra vest.

Det mindre langhus kan ikke dateres nærmere end oldtid. Ligesom K122 kan langhuset have været brugt som beboelse eller økonomibygning. Fladetegning ses på side 44.

K126: Staklade

Staklade K126 består af to sæt tagbærende stolper med mellem/mørkgråbrunt sandet fyld. De står med en afstand på 2x2 meter. Konstruktionstypen kan ikke dateres nærmere end oldtid og desværre har keramikken ikke kunnet bidrage med en mere præcis datering af stakladen.

K128: Sadeltagshegn

Hegnet er 23,3 meter langt i øst-vest gående retning og drejer mod nord i den østlige ende. Her er kun bevaret 4 meter af det nordgående flethegn. Sadeltagshegnet dateres til yngre romersk jernalder.

Fremtidigt arbejde:

Undersøgelserne af arealet ved Kildebjerg, Ry har bidraget med meget spændende og særdeles interessante informationer vedrørende livet i området under især førromersk og romersk jernalder. For første gang i forbindelse med undersøgelser i området ved Kildebjerg, Ry har vi fundet gravene tilhørende beboerne i nogle af de huse vi har blotlagt igennem de seneste år. Bevaringsforholdene på stedet var som forventet utroligt gode og udgravningen af huse og hegnsforløb samt jordfæstegravene på arealet har bidraget med en viden der kan bruges i forståelsen af jernalderens bosættelsesmønstre og konstruktionen af de huse de boede og arbejdede i.

Området er fuldt arkæologisk undersøgt og er hermed frigivet til jordarbejde.

Skanderborg Museum, Oktober 2008

Cand.mag. Dorthe Bak Tøfting

SKANDERBORG MUSEUM

Litteraturliste

Jensen, Jørgen, 2004: *Danmarks Oldtid. Yngre jernalder og Vikingetid 400 e.Kr-1050 e.Kr.* Nordisk Forlag A/S København.

Mortensen, Peder & Rasmussen, Birgit M. (red), 1988: *Jernalderens Stammesamfund. Fra Stamme til Stat i Danmark 1.* Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII. Aarhus Universitetsforlag.

Hvass, Steen & Storgaard, Birger (red.) 1993: *Da klinger i Muld... 25 års arkæologi i Danmark.* Det Kgl. Nordiske Oldskriftsselskab & Jysk Arkæologisk Selskab. Aarhus Universitetsforlag.

Ethelberg, Per; Jørgensen, Erik; Meier, Dirk & Robinson, David 2003: *Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Sten- og Bronzealder.* Haderslev Museum & Historisk Samfund for Sønderjylland.

Ethelberg, Per; Hardt, Nis; Poulsen, Bjørn & Sørensen, Anne Birgitte 2003: *Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Jernalder, Vikingetid og Middelalder.* Haderslev Museum & Historisk Samfund for Sønderjylland.

Ethelberg, Per: *To grave fra Højvang.* I Kuml 1990.

Ringtved, Jytte: *Jyske gravfund fra yngre romertid.* I Kuml 1986.

Ethelberg, Per: *"Hjemsted"* Bender Jørgensen og Torsten Madsen. - Haderslev : [Haderslev Museum], 1986 : 201 sider : ill.. - Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt

Oversigtsillustration med alle registrerede anlæg markeret med rødt.

Oversigtsillustration med alle konstruktioner og specielle anlæg (brønd og grave) markeret.

Brønden er markeret med blå, jordfæstegravene med rødt og alle konstruktioner såsom huse og hegn med gråt.

